

ОЛЬГА ЛОБОВА

Мистецтво

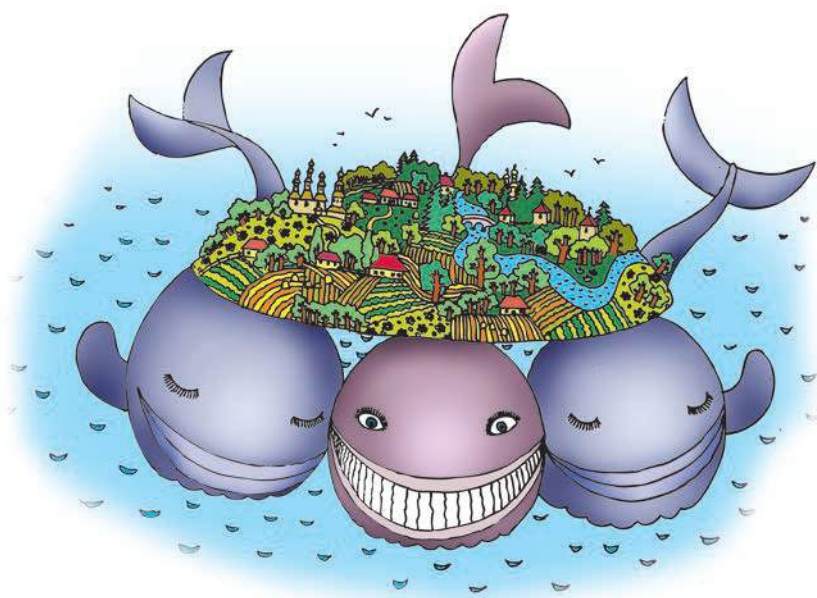

Ольга Лобова

Мистецтво

Підручник інтегрованого курсу для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
«Школяр»
2020

УДК 7*клЗ(075.2)
Л68

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 р. №271)*

**ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ.
ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО**

*Художники Тетяна Шаркова, Аліна Петренко,
Наталія Котилевська, Ірина Медведовська,
Тетяна Солдаткіна*

Вірші, поспівки і тексти без підписів належать автору

Лобова О.В.

Л68 Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для
3 класу закладів загальної середньої освіти /
О. Лобова. – Київ: Школяр, 2020. –144 с.: іл.
ISBN 978-966-1650-70-0

УДК 7*клЗ(075.2)

ISBN 978-966-1650-70-0

© Лобова О.В., 2020
© УВЦ «Школяр», 2020
© УВЦ «Школяр», художнє оформлення, 2020

На дивній планеті, в мистецькому краї,
вітри на сопілках мелодії грають,
малюють пейзажі дощинки-краплини,
й у вальсі кружляють червоні калини...

У цьому дзвінкому барвистому краї
мистецтв різновиди на тебе чекають!

Юні друзі!

У цьому навчальному році ви дізнаєтесь про різні види і жанри мистецтв. А розповість про них цей підручник. Він складається з двох розділів: «Різновиди мистецтв» і «Мистецькі жанри».

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

— пізнаємо мистецтво

— слухаємо музику

— музично-творча діяльність

— образотворча діяльність

— зверни увагу, запам'ятай

— знаки для пошуку творів мистецтва в інтернеті (QR-коди)

РІЗНОВИДИ МИСТЕЦТВ

РОЗМАЇТТЯ МИСТЕЦЬКОГО СВІТУ

Прочитай текст. Знайди у тексті назви мистецтв, а на малюнках – їх зображення.

Мистецтво – відображення навколишнього світу і життя людей у художніх образах.

Кожне мистецтво неповторне й особливе:

- література «говорить» мовою слів, музика – мовою звуків, а хореографія – мовою виразних рухів;

- образотворче мистецтво використовує крапки, плями, лінії та кольори, а архітектура – різні форми;

- у театральних виставах і кінотворах поєднуються засоби різних мистецтв: літературне слово, музика, сценічна дія, танець, живописні декорації тощо.

Водночас мистецькі твори об'єднують за певними ознаками, наприклад: народні чи авторські; давні чи сучасні; такі, що зображають довкілля чи виражають внутрішній світ людини.

Хвилинка-говоринка

Розгляньте зображення. З якими видами мистецтв вони пов'язані? Якою темою поєднані?

Комп'ютерна графіка

Співачка Катерина Бужинська

Гопак

Послухай пісню «Україна – це ми!» у виконанні Катерини Бужинської. Які почуття викликає в тебе цей твір?

Послухай пісню. Що вона зображає і що виражає? Розучи пісню. За бажанням склади до неї власний куплет.

УКРАЇНА

Музика М. Ведмедері, слова Н. Іванюк

Дитячий малюнок

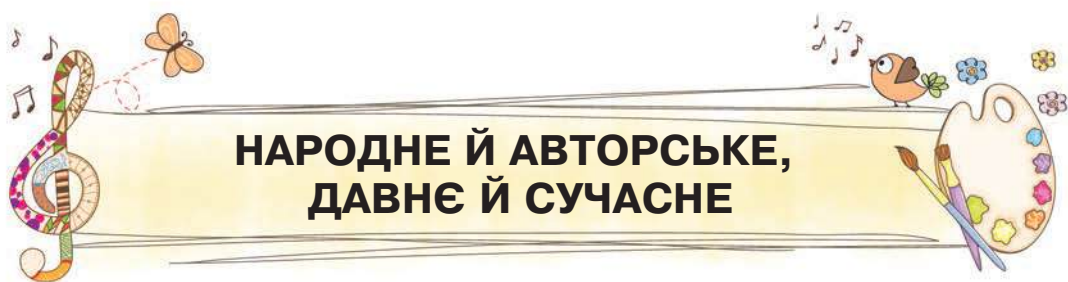
1. На ромашковому полі,
де птахи живуть на волі,
там волошок очі сині –
це у рідній Україні!

2. На верхівках гір тумани,
і краса там незрівнянна,
чисті роси на калині –
це у рідній Україні!

Розглянь дитячий малюнок. Знайди лінію горизонту, ближній і дальній плани.
Передай свою любов до України у малюнку.

НАРОДНЕ Й АВТОРСЬКЕ, ДАВНЄ Й СУЧАСНЕ

Розглянь зображення. Які види мистецтв на них представлено?

Українська хата

Будівля цирку (м. Запоріжжя)

Керамічний посуд

Порцеляновий посуд

Дитячий танець

Танець козачок

Розподіли мистецькі твори на народні й авторські, давні й сучасні.

Послухай і розучи пісню. Розкажи про її зміст і характер музики.

ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Українська народна пісня

Микола Пимоненко. У похід

1. Їхав козак за Дунай, сказав: «Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький, скачи та гуляй!»
Постій, постій, козаче, твоя дівчина плаче:
на кого ж ти покидаєш — тільки подумай.
2. Вийшла, руки заламавши і тяженько заплакавши:
«Як ти мене покидаєш – тільки подумай!»
«Білих ручок не ламай, ясних очок не стирай;
мене з війни із славою к собі дожидай.»

Розглянь репродукцію картини. Чи відповідає вона змісту пісні?

Порівняй музичний і живописний твори:

- народний чи авторський;
- давній чи сучасний.

Микола Різоль. Варіації на тему української народної пісні «Їхав козак за Дунай»

Український композитор і баяніст **Микола Різоль** написав за піснею «Їхав козак за Дунай» варіації для виконання на баяні.

Варіації – це музичний твір, в якому основна мелодія (тема) звучить кілька разів, але щоразу по-новому.

У варіаціях можуть змінюватися характер і настрої звучання, його темп (швидкість), динаміка (гучність) та інші засоби музичної виразності.

Тема

Варіація 1

Варіація 2

Варіація 3

Розглянь схему. Як ти уявляєш варіації на тему пісні «Їхав козак за Дунай»?

Послухай твір. Початок кожної варіації позначай піднятою рукою. Простеж, як змінюється звучання.

----- Це цікаво знати! -----

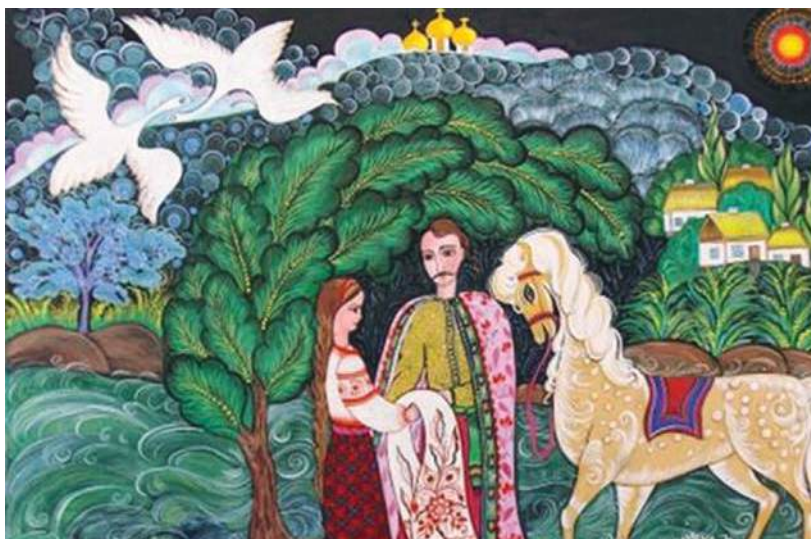
Виявляється, народна пісня «Їхав козак за Дунай» має автора. Ним вважають харківського козака **Семена Климовського**, що жив 300 років тому.

Пісня набула популярності в усій Європі, а у Німеччині вважається власним фольклорним твором. Про її історію йдеться у кінофільмі «Пісня Всесвіту «Їхав козак за Дунай».

Хвилинка-говоринка

Розгляньте репродукцію картини. Що зображено у центрі і по краях, на ближньому і дальньому планах композиції?

Людмила Вітковська. Їхав козак за Дунай

Уважно розглянь зображення лоша. Виліпи його фігурку з пластиліну за підказками.

Порівняй свою роботу зі зразком. Що тобі вдалося, а що – ні? Як виправити помилки?

ВИДИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

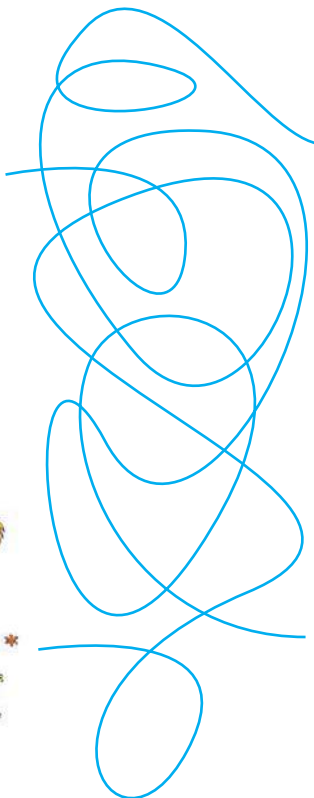
Пригадай, що таке музика. «Розплутай» лінії та поєднай у пари види музичного мистецтва.

ВОКАЛЬНА

НАРОДНА

АВТОРСЬКА

ІНСТРУМЕНТАЛЬНА

Наведи приклади музичних творів: народних і авторських; вокальних та інструментальних.

Основними **видами музики** є:

- народна та авторська (композиторська);
- вокальна (для співу) й інструментальна (для виконання на музичних інструментах).

Послухай колискову. Доведи, що це вокальний твір.

ОЙ ХОДИТЬ СОН

Українська народна пісня

1. Ой ходить сон коло вікон,
а дрімота коло плота.
Питається сон дрімоти:
«Де ми будем ночувати?»
2. «А де хата теплесенька,
де дитина малесенька.
Туди підем ночувати
і дитину колихати».
3. «А в нас хата теплесенька
і дитина малесенька!
Ходіть до нас ночувати
і дитину колихати».

Малюнок В. Мельниченко

Розучи пісню, стежачи за нотним записом.
Виконай її з плавними рухами рук.

Словничок

Коліскова – пісня для заколисування дитини. Її музика спокійна, лагідна, тиха, повільна.

Колискова пісня, колискова –
то найперша матерна мова.
Пахне вона м'ятою і цвітом,
чебрецевим і суничним літом.

Пахне молоком і споришами...
Скільки в ній ласкавості і шани,
скільки в ній
тривожності людської,
і надій, і сивини гіркої...

Колискова пісня, колискова –
то солодка матерна мова.

Микола Сингаївський

Колискова – найперша пісня у житті малюка. А дорослим вона нагадує про дитинство і батьківську любов.

Ознаки колискової пісні можна почути і в інструментальній музиці. Ніжністю та ласкою сповнено колискову українського композитора **Віктора Косенка**. Своєю щирістю й мелодійністю музика твору близька до народної пісні.

Послухай музику. Яка вона: вокальна чи інструментальна? Який інструмент звучить? Поясни, чому інструментальний твір має «пісенну» назву. Схарактеризуй музичну мову колискової:

МЕЛОДІЮ

ДИНАМІКУ

ТЕМП

Розглянь ілюстрації української художниці
Валентини Мельниченко.

Валентина Мельниченко.

Ілюстрації до збірки колискових пісень

Порівняй, що зображено на ілюстраціях; які засоби виразності використала художниця:

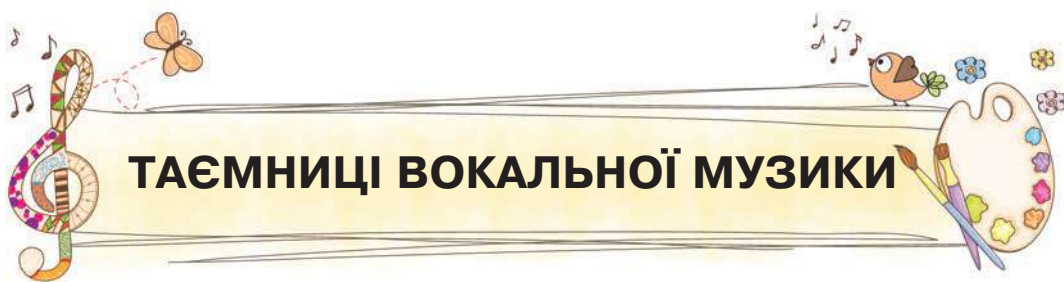
- формат (квадратний, прямокутний, круглий);
- кольори (світлі чи темні, яскраві чи тьмяні);
- колорит (теплий чи холодний).

Намалюй власну ілюстрацію до колискової.

----- Це цікаво знати! -----

Ілюстрація – зображення, що супроводжує текст літературного твору, газетної статті тощо.

Створюють ілюстрації художники-ілюстратори. У давнину рукописні книги художники ілюстрували вручну.

ТАЄМНИЦІ ВОКАЛЬНОЇ МУЗИКИ

Прочитай текст. Знайди інформацію про особливості та різновиди вокальної музики.

Вокальна музика – найдавніший вид музичного мистецтва. Вона виникла від наспівів, якими закорисували мами своїх малюків; від ритмічних вигуків, що допомагали людям у праці.

У вокальному мистецтві музику поєднано зі словом. Наприклад, головні різновиди (жанри) вокальної музики – *пісня* і *романс* – складаються з мелодії та віршів.

Лише один жанр вокальної музики – *вокаліз* – не пов'язаний зі словом. Це твір для співу на будь-який голосний чи склад або спеціальна вокальна вправа.

Назва вокальної музики походить від латинського слова *вокал*. Розгадай ребус і дізнайся, що означає це слово у перекладі.

Словничок

Вокальна музика – вид музичного мистецтва для виконання ГОЛОСОМ.

Послухай пісню. Про що вона розповідає?

ЯК СКЛАДАЄТЬСЯ ПІСЕНЬКА?

Музика О. Антоняка, слова А. Орел

1. Слова і нотки
граються,
не слухаючи нас.
У пісеньку
складаються —
вона звучить
для вас.

Приспів:

Буква за буквою
пишуться слова,
нотка за ноткою —
пісенька нова.

Дзинь-дзень, дзинь-дзень,
пишуться слова,
дзинь-дзень, дзинь-дзень,
пісенька нова.

2. Веселий день
обвітрений
в словах її живе,
і місяць,
з шовку зітканий,
у темну ніч пливе.

Приспів.

3. Там річечка
звивається,
за нотками біжить,
їй сонечко
всміхається,
і так привільно жить.

Приспів.

Розучи пісню та виконай її з оплесками або із супроводом на шумових інструментах.

Українська народна пісня «Діду мій, дударіку» в обробці *Миколи Леонтовича*

Вокальна музика призначена для виконання соло, ансамблем або хором.

Хор – це великий колектив співаків. Хори бувають дитячі, жіночі, чоловічі та мішані.

Майстром хорової музики був український композитор **Микола Леонтович**, що жив і творив понад 100 років тому.

Він записував народні пісні, а потім обробляв їх для хорового виконання. Одну з таких обробок створено на мелодію української народної пісні «Діду мій, дударіку».

Послухай твір. Схарактеризуй його.

Розглянь схему співочих голосів. Поміркуй, які голоси звучать у творі М. Леонтовича.

Словничок

Обробка народної пісні – авторський музичний твір, у якому народну пісню змінено, збагачено, пристосовано для певного виконання.

Попрацюймо разом!

Прочитайте фрагмент оповідання у ролях.
Знайдіть прислів'я та приказки про пісню.

Пісню в родині Бубликів люблять. І перший заспівувач у них – дідусь. Бува, сидить він і впівголоса, ніби дослухаючись до самого себе, заведе:

Місяць на небі, зіроньки сяють,
тихо по морю човен пливе.

Бабуня лукаво позирне на дідуся й високим, на диво молодим голосом підхопить:

В човні дівчина
пісню співає,
а козак чує –
серденько мре.

Останні рядки дружно повторюють усі гуртом...

– Ми співали, нам і спасибі, – каже дідусь.

– Щира пісня гріє краще за кожуха, – поволі підводиться з лави бабуня.

– В гурті пісня завше в лад іде, – зауважує тато...

За Анатолієм Григоруком

Чи сподобалось тобі оповідання? Проілюструй його власним малюнком.

ЦАРИНА МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Прочитай. Додай у вірш пропущене слово.
Розглянь зображення.

Ліра

Вони такі різні, та іноді схожі:
звучати і грізно, і лагідно можуть.
В руках музикантів,
на знак диригента,
прокинуться і оживуть ...

Інструментальна музика – важливий вид музичного мистецтва. Недарма його емблемою є саме музичний інструмент – давня ліра.

Інструменти для виконання музики виникли ще у стародавньому світі. Найперші з них – каміння, очеретяне стебло, тятива мисливського лука... Саме від них пішли ударні, духові та струнні інструменти, до яких згодом долучилися клавішні.

УДАРНІ

ДУХОВІ

СТРУННІ

КЛАВІШНІ

Інструментальну музику пишуть для сольного, ансамблевого та оркестрового виконання. Завдяки розмаїттю тембрів вона може створювати виразні й живописні образи.

Які інструменти входять до кожної групи?
Чим особливе їх звучання? Що таке оркестр?

Бенджамін Бріттен. «Путівник по оркестру»

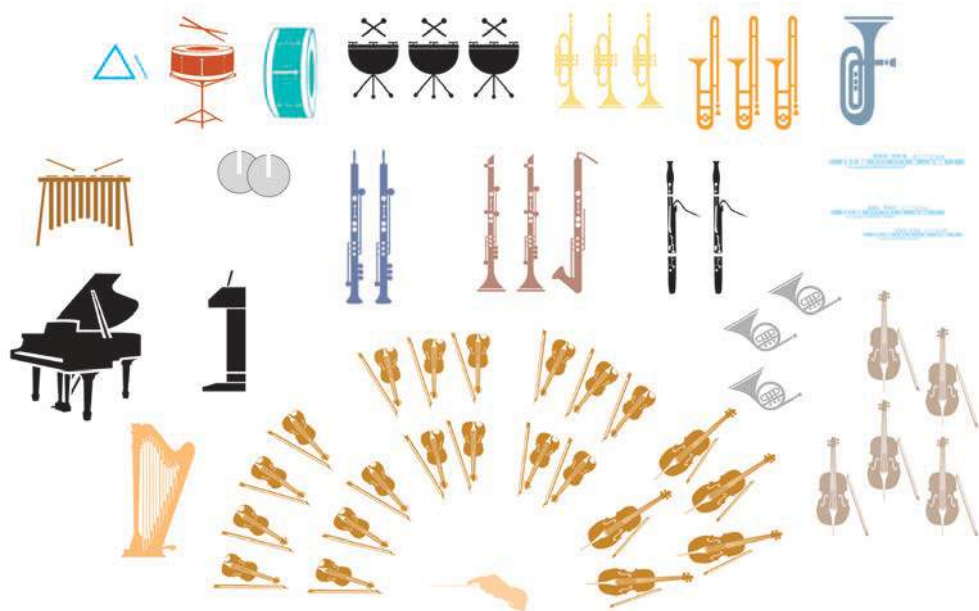
Один з найцікавіших інструментальних творів – «Путівник по оркестру». Його написав англійський композитор минулого століття **Бенджамін Бріттен**.

Цю музику було створено до фільму «Інструменти оркестру». В її основі – старовинна мелодія, що звучить багато разів у різному виконанні.

Так композитор ознайомлює слухачів зі звучанням інструментів симфонічного оркестру.

Послухай твір. Опиши його музику.
Зверни увагу на звучання різних інструментів. Знайди їх на схемі.

Розташування інструментів симфонічного оркестру

Симфонічний оркестр – найбільший інструментальний колектив. Він може налічувати понад 100 виконавців на інструментах усіх груп.

Послухай і розучи пісню. Знайди у тексті назви музичних інструментів.

У КОЖНОГО СВІЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ

Естонська народна пісня

1. Взяв волинку наш сусід,
грає він з дитячих літ,
грає, грає: ті-рі-ліль,
звуки тануть: ті-рі-ліль.

Приспів: Ля-ля-ля, ля-ля-ля-ля...

2. Саша Сауе дудку взяв,
танці різні він заграє:
ті-рі-лі-лі, ті-рі-ліль —
польку, вальси і кадрили.

Приспів: Ту-ту-ту, ту-ту-ту-ту...

3. Чує пісню весь лужок —
це ж Юку узяв ріжок.
В коло друзі всі зійшлись:
ті-рі-ліль – повеселись!

Приспів: Ду-ду-ду, ду-ду-ду-ду...

4. Лине музика жива —
хто танцює, хто співає,
всі ми граєм – хто на чім!
Ті-рі-лі-лі— хто на чім!

Приспів:

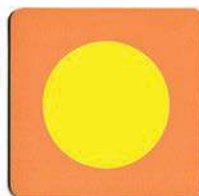
Ля-ля-ля, ля-ля-ля-ля,
ту-ту-ту, ту-ту-ту-ту,
Ду-ду-ду, ду-ду-ду-ду,
піль-піль-піль, ті-рі-ліль.

Попрацюймо разом!

Виконайте пісню. У приспівках показуйте голосом і рухами, ніби граєте на інструментах.

Пригадай геометричні фігури за малюнками.
Розподіли їх на пласкі та об'ємні.

Круг

Квадрат

Півкруг

Прямо-
кутник

Трикутник

БАРАБАН

ТРИКУТНИК

МАРАКАСИ

МЕТАЛОФОН

БУБОН

ПІАНО

ЦИМБАЛИ

АРФА

Куля

Конус

Куб

Циліндр

Півкуля

Розглянь малюнки музичних інструментів.
Поміркуй, до яких геометричних фігур вони
подібні за формою.

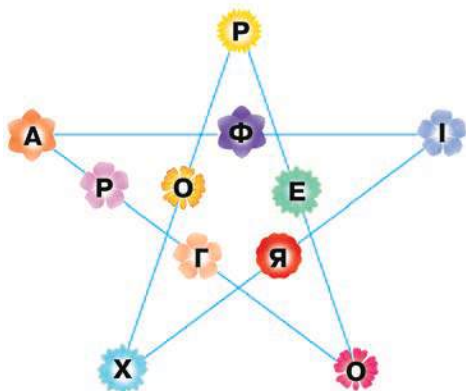
Намалюй музичні інструменти або компози-
цію з виконавцями на них (на вибір).

МІНЛИВИЙ СВІТ МИСТЕЦТВА РУХІВ

Поєднай квіти у віночок і дізнайся назву мистецтва рухів. Прочитай текст. Розглянь фото.

Хореографія – мистецтво постановки танцю. У ньому рухи поєднано з музикою, а інколи – з пантомімою, театром, літературним сюжетом.

Мистецтво рухів дуже різноманітне. Його основними видами є народний, класичний, бальний і сучасний танці.

Хореографія – прекрасний і захопливий вид мистецтва.

Він зачаровує людей, незалежно від віку, національності і стану здоров'я.

Світові змагання з танців на візочках

Поміркуй, чому людей полонить танцювальне мистецтво. Що ти про нього знаєш?

Розглянь фото. Розподіли танці за видами хореографії.

Переглянь відеозапис танців або послухай їх музику. Які з них сподобались, а які – ні? Чому?

Поміркуй, який елемент музичної мови є головним у танцювальній музиці:

МЕЛОДІЯ

РИТМ

ТЕМП

ТЕМБР

Послухай і розучи пісню. Знайди, які танці згадуються у тексті. Чи можна назвати музику пісні *танцювальною*?

ЧОБІТКИ МОЇ ЧЕРВОНІ

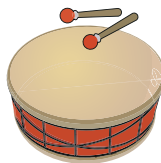
Музика і слова А. Житкевича

1. І весело, і сердито
чобітки мої пошито.
Мабуть, що і чоботар
мав у серці Божий дар,
бо пошив мені чоботи
для цікавої роботи.
2. Чобітки мої червоні
за роботою в погоні,
вибивають — цок-цок-цок —
полечку і гопачок.
Лиш би музиченьки грали,
вони б добу танцювали.
3. Стану з друзями у коло,
закружляє все довкола.
Хай підківки цокотять,
барабани гуркотять.
Хто до танцю не лінивий,
той щасливий, той щасливий.

Попрацюймо разом!

Для виконання пісні об'єднайтесь у дві групи. Перша група проплескує ритм пісні, а друга відбиває її метр на шумових інструментах.

Головним у танці є ритм. Розглянь приклади ритму в образотворчому мистецтві.

Робер Делоне
Ритм

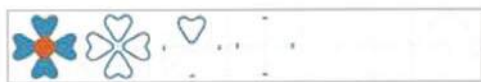

Ірина Колесникова
У ритмі чарівного мерехтіння

Геометричний, рослинний і тваринний орнаменти

Намалюй орнамент на вибір з простих елементів. Наприклад:

Словничок

Орнамент – візерунок або узор, елементи якого ритмічно повторюються. Найпоширенішими є геометричний, рослинний, тваринний орнаменти.

ВИДИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Розглянь фото. Який вид мистецтва їх поєднує? Чи відомі тобі різновиди театру?

Вистава «Солом'яний бичок»,
Хмельницький театр ляльок
«Дивень»

Музична казка «Троє поросят»,
Черкаський музично-драматич-
ний театр ім. Т. Г. Шевченка

Вистава «Попелюшка», Мукачівський драматичний театр

Основні види театру: ляльковий, драматичний
і музичний.

Петро Чайковський. Танець Феї Драже (з балету «Лускунчик»).

Музичний театр – царица музики і хореографії. Саме ці види мистецтв міцно поєднались у балетній виставі.

Композитор **Петро Чайковський** написав балет за казкою «Лускунчик». Один з чарівних номерів цієї вистави – танець Феї Драже.

Челеста

Музика танцю заворює слухачів ніжним, ніби «скляним» звучанням. Кожний звук – наче маленька дзвінка горошинка.

Так звучить челеста: цей музичний інструмент спеціально для танцю Феї Драже композитор привіз із Італії.

Послухай музику або переглянь відеозапис танцю. Покажи пальчиками, як падають маленькі драже.

Танець Феї Драже з балету «Лускунчик»

Розглянь малюнки. Прочитай текст. З'ясуй роль образотворчого мистецтва у театрі.

Малюнки дітей до балету «Лускунчик»

У театральній виставі поєднано різні види мистецтв. Її основою є гра акторів і сценічна дія, що відбувається за певним літературним сюжетом.

Зробити виставу цікавою та захопливою допомагають музичне оформлення і танцювальні номери. А образотворче мистецтво «дарує» театру виразні декорації та яскраві костюми.

Пригадай свою улюблену виставу. До якого виду театального мистецтва вона належить? Виконай завдання на вибір:

- передай враження від вистави в малюнку;
- намалюй до неї ескіз декорацій або костюмів.

Словничок

Ескіз – попередній начерк малюнка, картини, будівлі тощо. Ескіз відображає задум художнього твору або його окремих частин.

Хочеш узяти участь у театральній постановці? Послухай і розучи пісню.

ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ

Українська народна жартівлива пісня

1. – Грицю, Грицю, до роботи!
– В Гриця порвані чоботи.
– Грицю, Грицю, до телят!
– В Гриця ніженьки болять.

2. – Грицю, Грицю, молотити!
– Гриць нездужає робити.
– Грицю, Грицю, врубай дров!
– Кахи-кахи! Нездоров!
3. – Грицю, Грицю, роби хліб!
– Кахи-кахи! Щось захрип!
– Грицю, Грицю, іди їсти!
– Ой, чекайте, де б тут сісти?!

Поміркуй, чому пісню названо жартівливою.
Над якими рисами характеру вона «жартує»?
Чого навчає слухачів?

Попрацюймо разом!

Продумайте, як виконати пісню у ролях. Оберіть виконавця ролі Гриця.
Виразно заспівайте, передаючи голосом, мімікою та жестами жартівливий характер твору.

СТОРІНКА-ПОВТОРИНКА

1. Пригадай види мистецтв за малюнками. Чим особлива мова цих мистецтв?

2. Поміркуй, яке мистецтво має такі різновиди:

народне й авторське

вокальне й
інструментальне

3. Назви зображені на малюнках види хореографічного мистецтва. Якого виду танцю не вистачає?

4. Прочитай слова у рамках. Скажи, різновиди якого мистецтва вони позначають.

ляльковий

ДРАМАТИЧНИЙ

МУЗИЧНИЙ

ТВОЇ МИСТЕЦЬКІ КАНІКУЛИ

- 1.** Дізнайся про найближчий до тебе театр, концертний зал, філармонію. Відвідай виставу або концерт.

*Національна філармонія
(м. Київ)*

*Харківський драматичний
театр ім. Т.Г.Шевченка*

- 2.** Уважно роздивись осінні дерева, парк, ліс. Зberi листя різних дерев. Поміркуй, як його можна використати у мистецтві.

- 3.** Переглянь відеозапис сучасного танцю. Розу-чи кілька танцювальних рухів і створи з них власну хореографічну композицію.

ВИДИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Розглянь фото. Прочитай вірш. Знайди у ньому, які барви в осені.

Скільки барв кругом розлито:
пурпур, охра, зелень, просинь.
Це минає тепле літо,
золота надходить осінь.
Край наш, писанка неначе,—
треба тільки вміти бачить!

Сергій Сухомлинський

Поміркуй, яке мистецтво може найкраще передати барви осені. Які види образотворчого мистецтва ти знаєш?

Основними **видами образотворчого мистецтва** є живопис, графіка і скульптура.

Хвилинка-говоринка

Розгляньте зображення. Які образи осені сподобались вам найбільше? Чому?

Станіслав Ходак. Осінь у парку

Олексій Саврасов.
Осінній пейзаж

Осінній ангел.
Фото Петра Веселкова

Знайдіть серед творів графічний, живописний, скульптурний. Чим вони особливі?

Послухай і розучи пісню. Виразно виконай її з рухами.

ОСІНЬ, ФАРБАМИ ЗАГРАЙ!

Музика Ю. Воронюка, слова А. Воронюк

Дитяча робота

1. У відтінках золотих
закружляла осінь,
і земля дощів косих
більше вже не просить.
Осінь, фарбами заграй!
Та твої спокуси
марні,
бо в далекий край
відлітають гуси.
2. Їм шалений вітровий
розправляє крила,
є у них і компас свій,
і свої вітрила,
добре вивірений план,
задуми великі...
За далекий океан
линуть гуси дикі.

3. А домашні все о пліт крилами тріпочуть
і у невідомий світ теж летіти хочуть...
Осінь, фарбами заграй! Та твої спокуси
марні, бо в далекий край знову линуть гуси.

Уяви, як «грає фарбами» осінь. У якому виді образотворчого мистецтва вона «працює»?

Петро Чайковський. «Листопад» (з циклу «Пори року»).

Послухай п'єсу. Яку осінню картину «намалювала» тобі музика?

Опиши її характер і засоби виразності.

Розглянь дитячі роботи на с. 36-37. Чим вони особливі? Які матеріали використано?

Дитяча робота

Намалюй картину за допомогою відбитків осіннього листа.

Разом із друзями влаштуйте у класі виставку робіт.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Продумай зміст малюнка. Розклади листки на аркуші паперу, познач їхні контури олівцем.
- * Покрий гуашшю зворотній бік одного листка, поклади на аркуш і притисни паперовою серветкою. Зніми серветку та листок.
- * Так само зроби відбитки з інших листків. Домалюй деталі, яких не вистачає.

ГРАФІКА – ОСНОВА МАЛЮВАННЯ

Розглянь ілюстрації французької художниці й українського митця. До якого виду образотворчого мистецтва належать ці твори?

Адрієнн Сегюр. Ілюстрації до казки «Аліса в Країні Див»

В'ячеслав Дозорець. Ілюстрація до казки «Пан Коцький»

Словничок

Графіка – вид образотворчого мистецтва, якому властиве широке застосування ліній, штрихів і плям та незначне використання кольору.

----- Це цікаво знати! -----

Графіка є основою образотворчого мистецтва, адже будь-яке зображення починається з малювання ліній і штрихів.

Малюнок виник ще у стародавньому світі. До наших днів збереглися малюнки у печерах, на старовинному посуді, тканинах тощо.

Для малювання здавна застосовували вугілля, крейду, олівці, чорнила, туш, акварельні фарби.

Сучасні графічні роботи можуть бути самостійними творами, ілюструвати книжки, використовуватись в архітектурі, промисловості.

Різновидом графіки є *силует* – одноколірне контурне зображення, що нагадує тінь.

Давньогрецька
ваза

Єлизавета Бьом. Силуети

Розглянь нотний запис. Чи можна його назвати графічним зображенням? Розучи пісеньку, стежачи за нотами.

ДІД АНДРІЙ

Румунська народна пісня

1. Дід Анд-рій на став гу-се-ня-ток гнав.
— Ді-ду, за-че-кай, па-роч-ку про-дай!

1. Дід Андрій на став гусеняток гнав.
— Діду, зачекай, парочку продай.
2. Посміхнувся дід:
— Любий мій сусід, затанцюй мені і усіх жени.

Попрацюймо разом!

Об'єднайтесь у дві групи. Проспівайте пісню на два голоси, вступаючи по черзі (канонем) за схемою. Чи подобається вам такий спосіб виконання?

2 4				
	Дід Анд-рій на	став	гу-се-ня-ток	гнав...
2 4				
		Дід Анд-рій на	став	гу-се-ня-ток...

Лезгинка. Танець народів Кавказу

Лезгинка – стрімкий дводольний танець, поширений серед народів Кавказу. Його музика чітка, ритмічна, енергійна.

У лезгинці танцюристи зазвичай відтворюють рухи орла, тому чоловік має бути сильним і спритним, а дівчина – гнучкою та граціозною.

Розглянь фото. Уяви гірський краєвид. Послухай музику. Передай характер танцю оплесками або рухами.

Розглянь акварельний малюнок гір. Обери графічні матеріали та зобрази гори.

Карен Рамсей. Гори (акварель)

МИСТЕЦТВО «ЖИВОГО ПИСАННЯ»

Розглянь зображення. На чому і як створено ці художні твори?

Розпис у Києво-Печерській Лаврі
(фреска)

Українська
мозаїка

Катерина Білокур.
Квіти за тином

Сучасний вітраж

Поміркуй, який вид образотворчого мистецтва об'єднав ці твори.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, в якому основним виражальним засобом є колір. Твори живопису створюють за допомогою фарб.

Хвилинка-говоринка

Прочитайте текст. Знайдіть зазначені види живопису серед зображень на с. 42-43.

За призначенням живопис поділяють на три види.

1. Живопис на спорудах:

- *фреска* (розпис на стінах);
- *вітраж* (розпис на склі);
- *мозаїка* (картини з кольорових елементів).

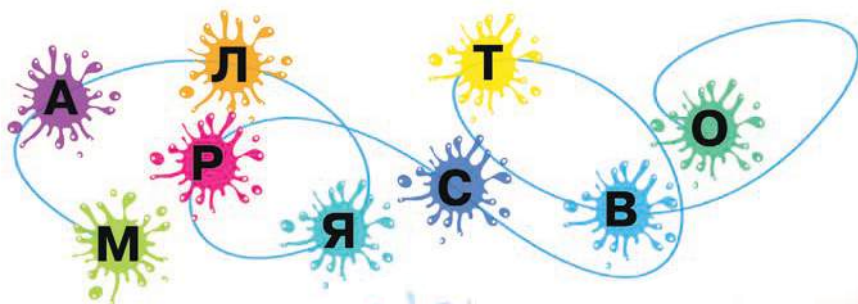
2. Самостійні художні твори, які пишуть на мольберті, використовуючи папір, полотно, дошку, метал тощо.

3. Декоративний живопис на творах декоративно-прикладного мистецтва: посуді, статуетках, настінних панно тощо.

Печерний живопис

В українському мистецтві для позначення живопису є ще одне слово. Зберіть його з букв, що розсипались:

Послухай пісню. Про який вид образотворчого мистецтва вона нагадує?

БАРВИ РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Музика О. Злотника, слова О. Вратарьова

1. Ми веселі маляри,
що ранкової пори
розмалюєм рідну землю
у святкові кольори.
Наші барви чарівні,
наші іскри запальні.
Кожна барва, наче пісня
української землі.

Приспів:

Райдуга-веселка,
нам допомагай,
кольори веселі
дітям роздавай.
Буде небо синє,
ниви золоті,
буде в Україні
радість назавжди.

2. Буде сонячний розмай, і Карпати, і Дунай...
Зелен-гай і чисте поле, і далекий небокрай.
Наші барви чарівні, наші іскри запальні.
Кожна барва, наче пісня української землі.

Приспів.

Розучи пісню та виразно виконай її.
У приспівах проплескуй музичний пульс.

Українські народні мелодії

Послухай віночок народних мелодій.
Супроводжуй музику оплесками або
рухами.

Розглянь репродукцію картини. Поміркуй, чи подібні образи картини і музичні твори.

Андрій Багно. Барви рідного краю

Придивись, які кольори – яскраві чи тьмяні, теплі чи холодні – розташовані на ближньому плані картини, а які – на дальньому.

Теплі
кольори

Холодні
кольори

Передай у власній живописній композиції свої враження від пісні «Барви рідної землі». Використовуй теплі чи холодні кольори або їх поєднання.

ОБ'ЄМНИЙ СВІТ СКУЛЬПТУРИ

Розглянь зображення. За якою казкою створено ці художні твори? Порівняй їх.

*Книжкова
обкладинка*

*Композиція у м. Бремен
(Німеччина)*

Подумай, до якого виду образотворчого мистецтва належить кожний з цих творів.

За якими ознаками можна розпізнати скульптуру?

Словничок

Скульптура – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну форму і виконуються із твердих чи пластичних матеріалів (каменю, металу, пластиліну, глини тощо).

Хвилинка-говоринка

Прочитайте текст. Розгляньте фото скульптур у Львові.

Світ скульптурного мистецтва дуже різноманітний. За формою скульптури поділяють на два види:

- *кругла скульптура* – її можна оглянути з усіх сторін, тобто по колу (статуї, скульптурні групи, статуетки тощо);

- *рельєф* – об'ємне зображення на площині (стінах будинків, парканах, інших архітектурних спорудах).

За призначенням скульптура, як і живопис, може бути частиною архітектурного або природного ансамблю, самостійним художнім твором, прикрашати будинки, мости, арки, фонтани, побут.

*Лев, що прокидається
(кругла скульптура)*

Рельєфи на фасадах житлового будинку та ратуші

Схарактеризуйте подані скульптури за видами та призначенням.

Пригадайте інші приклади різних скульптур. Які з них вам подобаються, а які – ні? Чому?

Послухай і розучи пісню. Знайди у тексті «музичні» слова, поясни їх.

СЕМЕРО ГНОМІВ

Музика і слова А. Житкевича

1. Жили на світі семеро гномів,
семеро мудрих астрономів.
Сіяли зорі в безмежнім саду.
Радісно грали в чарівну дуду.

Приспів:

Ла-ла-ла-ла, ла-ла-ла-ла –
пісня пташкою летить.

Ла-ла-ла-ла, ла-ла-ла-ла –
в серці музика дзвенить.

2. Семеро гномів вигравали,
зорі бадьоро крокували.
Стали у коло веселі сім нот –
і закружляв в небесах хоровод.

Приспів.

3. Семеро гномів узяли скрипки,
нотки співали, аж охрипли.
Пісня на землю злетіла з небес,
більше з тих пір стало в світі чудес.

Приспів.

*Садові
гноми*

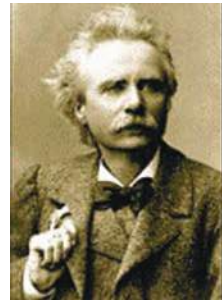
Фігурки гномів на вулицях м. Вроцлав (Польща)

Едвард Гріг. «Похід гномів»

Гноми – улюблені казкові персонажі різних народів. У багатьох країнах їх вважають символом добробуту і порядку.

Польський Вроцлав взагалі називають містом гномів. На його вулицях встановлено величезну кількість статуеток гномиків. Вважається, що вони приносять місту процвітання й удачу.

Уподобав цих персонажів і норвезький композитор **Едвард Гріг**, який жив майже два століття тому. За норвезьким фольклором, гноми живуть у печерах, горах і лісах, охороняють підземні скарби. Їхня хода жвава і нестримна...

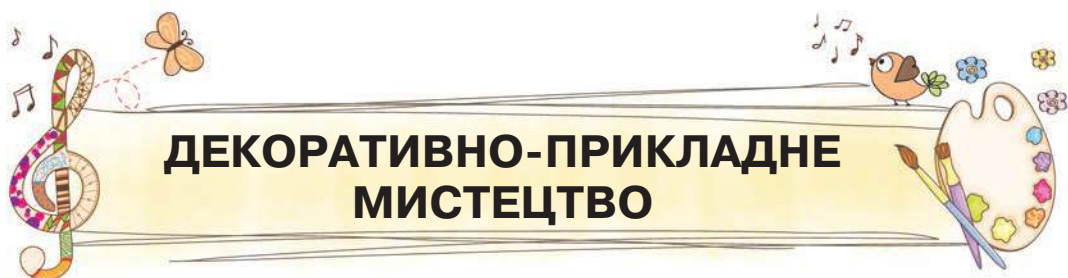
Послухай музику. Як вона змінюється?
Разом із однокласниками зобрази
рухами похід гномів.

Розглянь фігурки садових, металевих і пластілинових гномів. Порівняй їх.

Виліпи гномика, який тобі до вподоби. Влаштуй у класі виставку «Похід гномів».

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО

Розглянь фото. Які символи і речі українського побуту на них зображено?

РУШНИКИ

ПОСУД

ВИТИНАНКА

ПИСАНКИ

Поміркуй, який вид образотворчого мистецтва поєднує ці речі. Назви інші твори декоративно-прикладного мистецтва.

Словничок

Декоративно-прикладне мистецтво – вид мистецтва, творами якого є художньо прикрашені вироби, які застосовують у повсякденному житті: посуд, одяг, килими, іграшки тощо.

Сергій Прокоф'єв. «Танець з шаллю» (з балету «Попелюшка»)

Композитор **Сергій Прокоф'єв** народився у селі Сонцівка на Донеччині. З дитинства він захоплювався музикою та дуже любив казки. Під їх враженням уже в 9 років написав оперу-казку «Велетень».

Згодом композитор створив балет «Попелюшка». У ньому казкові події передано засобами музики і хореографії. Так, суперечку жадібних сестер виразно зображає «Танець з шаллю».

Сергій Прокоф'єв у віці 9 років

Сцена з балету «Попелюшка»

Послухай музику або переглянь відеофрагмент балету. Поділися своїми враженнями.

Попрацюймо разом!

Скажіть, який виріб декоративно-прикладного мистецтва викликав суперечку сестер. Чим вона закінчилась?

Об'єднайтесь у пари. Зобразіть мімікою і жестами сюжет «Танцю з шаллю».

Послухай пісню. Про який твір декоративно-прикладного мистецтва йдеться у пісні?

БАБУСИНА ВИШИВАНКА

Музика С. Родька, слова А. Бінцаровської

Виконавці пісні – сестри Надійка і Софійка Стельмах

1. Вечорами довгими не спала,
а бувало навіть до зорі.
Трепетно бабуся вишивала
хрестики на білім полотні.
Зацвіли фіалочки барвисті
і троянди білі пелюстки,
щоб онучці вроду чисту-чисту,
принесли бабусині нитки.

Приспів:

Бабусина вишиванка – дарунок на все життя,
щоб квітли мої світанки мережею вишиття.
Нехай кольори веснянки мене бережуть від бід.
Бабусина вишиванка, мов долі моєї цвіт.

2. Ця сорочка, наче берегиня,
моїх перших мрій і сподівань.
Я пишаюсь нею у родині,
радо одягаю без вагань.
Хай твої, бабусю, щедрі руки
Бог благословляє кожен день,
щоб росли здоровими онуки
і співали сонячних пісень.

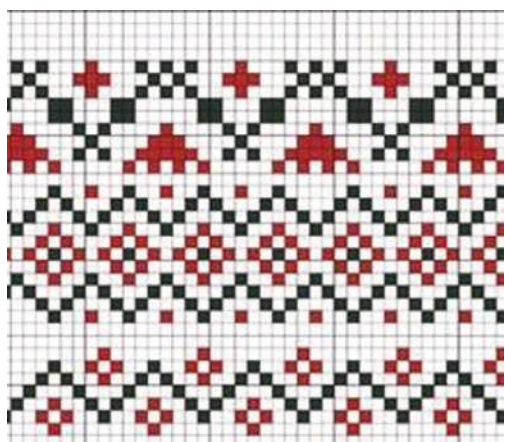
Приспів.

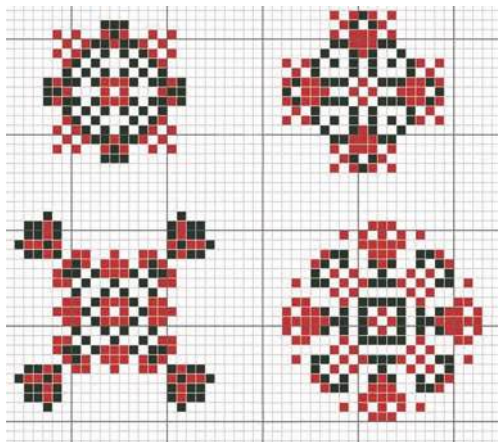
*Катерина Білетіна.
Дівчина з дукачем*

Уважно розглянь фото і репродукцію картини. Які твори декоративно-прикладного мистецтва на них представлено?

Стрічкові орнаменти

Розетки

Роздивись орнаменти: стрічкові та розетки.
Придумай і намалюй по клітинках власний
варіант орнаменту для вишиванки.

Орнамент буває у вигляді стрічки або розетки.
Розетка – орнамент, вписаний в коло, квадрат, овал тощо. Елементи розетки симетричні (однакові) відносно центру.

МИСТЕЦТВО СТВОРЕННЯ СПОРУД

Прочитай текст. Назви основні види архітектури. Знайди їх приклади на фото.

*Сумський
державний
університет*

Архітектура (з грец. – будівництво) – наука і мистецтво створювати будівлі і споруди за законами краси.

За призначенням архітектура поділяється на три види:

- мистецтво створення будинків;
- мистецтво створення декоративних садів і парків;
- мистецтво планування й забудови міст і сіл.

Софіївський парк в Умані

Олена Чернова. Замок Шамбор

Розглянь репродукцію картини. Знайди у мережі Інтернет фото Шамборського замку і порівняй з художнім зображенням.
Якою музикою «звучить» ця споруда?

Леся Дичко. «Замок Шамбор»

Архітектурні твори надихають не лише художників, а й музикантів. Українська композиторка **Леся Дичко** написала твір під назвою «Замок Шамбор».

Велич і таємничість цієї споруди, побудованої у Франції 5 століть тому, живописно змальовує музика у виконанні хору, сурми та органа.

Уважно послухай музику. Чи відповідає вона твоїм уявленням? Пригадай, як називається спів без слів.

Послухай і розучи пісню. Уяви, яку картину вона змалює.

ПІСНЯ ПРО НОВИЙ РІК

Музика і слова Н. Май

Пластилінова картина
(дитяча робота)

1. За вікном, за вікном
падають сніжинки.
Ти, матусю, стели
білу скатертинку.
І ялинку гуртом
будем прикрашати,
Новий Рік, Новий Рік
вже у нашій хаті!

Приспів:

Новий Рік, Новий Рік
вже у нашій хаті!
Новий Рік, Новий Рік
вже у нашій хаті!

2. Білий сніг, білий сніг по землі кружляє,
а ялиночка в нас вогниками сяє.
У таночок пішли хлопці і дівчата,
Новий Рік, Новий Рік вже у нашій хаті!

Приспів.

Попрацюймо разом!

Об'єднайтесь у дві групи. Виконайте ритмічний супровід до приспіву за зразком.

Но-вий Рік, Но-вий Рік вже у на-шій ха - ті.

Хвилинка-говоринка

Розгляньте дитячі роботи. Поміркуйте, з яких матеріалів виготовлені ці зимові хатинки.

З'ясуйте, які формати обрали юні митці:

круглий

прямокутний

квадратний

Уяви себе архітектором. Придумай і створи зображення зимової хатинки.

Самостійно обери:

- формат зображення (круглий, овальний, квадратний, прямокутний тощо);
- техніку роботи (паперова аплікація або пластилінова картина).

МАГІЧНЕ МИСТЕЦТВО КІНО

Розглянь зображення. Який вид мистецтва на них представлено? Що ти знаєш про кіно?

«Коли Санта впав
на Землю»

«Качині історії»

«Щенячий патруль»

«Один вдома»

Основними різновидами кіномистецтва є кінофільм і мультфільм.

У мультфільмах застосовують різні види анімації: мальовану, лялькову, пластилінову та комп'ютерну.

Попрацюймо разом!

Українські колядники

За народною традицією на Різдво розігрують веселе дійство з піснями-колядками. Спочатку це був ляльковий театр, а згодом у ньому почали грати мандрівні музиканти й актори. Саме з цим дійством пов'язана традиція колядувати з різдвяною зіркою у костюмах різних персонажів.

Розгадайте ребус і дізнайтеся, про що йдеться.

Хочете відчути себе кіноакторами? Розподіліть ролі, розіграйте вертеп і зніміть відеофільм.

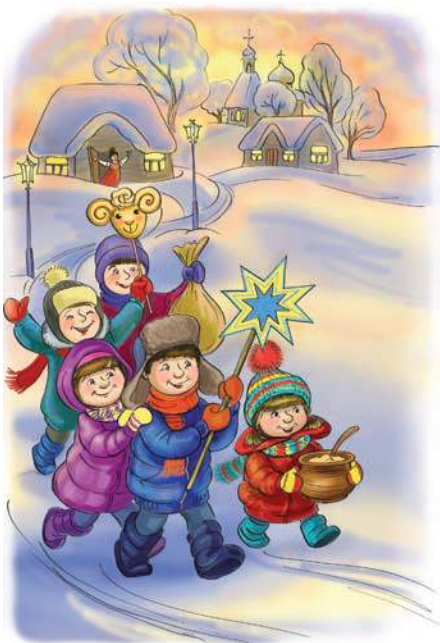

Послухай пісню. Якому народному обряду її присвячено? З якими почуттями слід її виконувати?

ОЙ, ЩЕДРІВКО

Музика І. Островерхого, слова В. Кленца

1. Ходить вечір, ходить ясний,
зорями багатий,
Тихо стукає у шибку,
щоб защедрувати.
Ти заходь, заходь до хати –
раді тобі люди.
Якщо ти приніс щедрівку –
в домі щастя буде.

Приспів:

Ой, щедрівко,
щедрівочко,
щедра пташка мила,
ти своєю добротою
нас усіх зігріла.

2. Місяць зорі розсипає
по сніжку м'якому.
Щедрий вечір на порозі
щастя зичить дому.
Він несе щедрот вервечку
до хліва й комори.
Щедрий вечір, добрий вечір
в хаті і надворі.

Приспів.

Виконай пісню, чітко вимовляючи слова.
Добери музичні інструменти для ритмічного супроводу.

«Різдвяна казка»: колядки та щедрівки
(режисер Андрій Снімщи́ков)

Кадр з фільму «Різдвяна казка»

Переглянь фрагмент фільму. Поміркуй, чи зазвучали народні пісні більш яскраво завдяки засобам кіномистецтва.

Розглянь фото новорічної іграшки-ялинки. Виготов таку об'ємну іграшку за порадами.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Склади аркуш паперу зеленого кольору вчетверо і розріж по лініях згину на 4 частини.
- * Одну з частин сложи навпіл, біля місця згину намалюй контур половини ялинки і виріж.
- * Склади навпіл інші частини аркуша і за першим шаблоном виріж ще три ялинки.
- * Склеї фрагменти між собою, як на фото. Оздоб ялинку на свій смак.
- * Прикрасьте ялинками класну кімнату.

СТОРІНКИ-ПОВТОРИНКИ

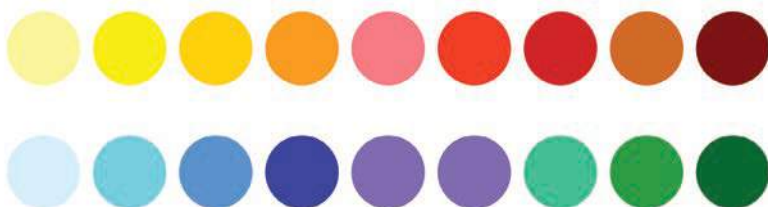
1.

Розглянь зображення. Назви основні види образотворчого мистецтва.

2.

Поміркуй, за яким принципом розташовані живописні кольори у верхньому та нижньому рядках.

3.

Вибери на табличках вид образотворчого мистецтва, якому властиве широке застосування ліній, штрихів і плям та незначне використання кольору.

ГРАФІКА

ЖИВОПИС

СКУЛЬПТУРА

4.

Розглянь фото. Твори якого виду мистецтва представлено? Наведи інші приклади.

5.

Заспівай пісні за малюнками. Які вони: народні чи авторські, давні чи сучасні?

6.

Назви основні види кіномистецтва. Поясни, як розрізнити мультфільм і кінофільм.

ТВОЇ МИСТЕЦЬКІ КАНІКУЛИ

- 1.** Дізнайся про найближчі до тебе музей, картинну галерею тощо. Відвідай виставку.

Національний художній музей України (м. Київ)

Музей кераміки (м. Миргород)

- 2.** Зверни увагу на скульптурні твори у твоєму місті чи селі. Схарактеризуй їх за зразками.

Кругла

Рельєф

Кругла

- 3.** Разом із друзями підготуйте святкове привітання для своїх рідних: вірш, пісню або танець. Зніміть ваш виступ на відео.

4. Спробуй намалювати новорічну картину за допомогою комп'ютерної програми *Paint*.

Марія Панасюк. Новий рік

5. Переглянь мультфільми про зиму і зимові свята. З'ясуй вид анімації:

- мальована;
- лялькова;
- пластилінова;
- комп'ютерна.

6. Виготов чарівну новорічну ялинку з пластиліну або полімерної глини за порадами.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Розімни пластичний матеріал і розкатай його у довгу «ковбаску».
- * Закрути ковбаску конусом, починаючи згори.
- * Прикрась ялинку на свій смак пластиліновими кульками, намистинками тощо.
- * Прикрась ялинкою своє житло.

МИСТЕЦЬКІ ЖАНРИ

БАРВИ І МЕЛОДІЇ ЗИМИ

Розглянь репродукцію картини американського художника Томаса Кінкейда. Придумай до неї назву.

Усі дерева в інеї —
у білому, у синьому.
Ростуть димки над хатами
стовпцями волохатими...

Анатолій Камінчук

Прочитай вірш. Чи відповідають його зміст і настрій картині? Розкажи про барви зими.

Антоніо Вівальді. «Зима» (з циклу «Пори року»), перша частина

Тремтить все живе
у холодних снігах,
і хвиля північних
вітрів налетіла.
Спішить мандрівник,
мерзне зморений птах,
і все застигає,
зігрітись не в силах.
(Переклад О. Лобової)

Такий вступ написав до свого твору «Зима» італійський композитор і скрипаль **Антоніо Вівальді**, що жив 300 років тому. Музикант доручив «намалювати» зиму скрипці – своєму улюбленому інструменту.

Твір «Зима» складається з трьох частин, що відповідають зимовим місяцям і зображають хуртовину, лютий мороз, катання на ковзанах...

Уважно послухай музику. Яке враження вона справила на тебе? Які картини намалювала?

Попрацюймо разом!

Розгадайте ребус і дізнайтесь, як називають зображення природи у мистецьких творах.

Поміркуйте, чи можна картину Т. Кинкейда, вірш А. Камінчука та твір А. Вівальді назвати живописним, літературним і музичним пейзажами.

Послухай пісню. Яку картину вона змалює? Розучи пісню за допомогою мультфільму-караоке.

ПАДАЄ СНІЖОК

Музика і слова *Н. Май*

Кадр з мультфільму-караоке до пісні «Падає сніжок»

1. Падає сніжок, падає сніжок білий-білий на поріг, і сурмить в ріжок, і сурмить в ріжок довгожданий Новий Рік!	2. Віхола мете, віхола мете, замітає наш поріг. Хто до нас іде, хто до нас іде? Довгожданий Новий Рік!

Приспів:

ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ, ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ,
вже прийшов на наш поріг,
ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ, ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ-ЛЯ,
довгожданий Новий Рік!

У мистецтві є велике розмаїття творів: вірш, пісня, танець, мультфільм тощо. Такі різновиди мистецьких творів називають **жанрами**.

Розглянь дитячі роботи. Поміркуй, чим вони незвичні. Створи зимовий пейзаж за допомогою солі або манної крупи.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Для створення тла картини візьми аркуш кольорового картону.
- * Продумай композицію і накресли на картоні простим олівцем контури предметів.
- * Внутрішню частину контурів намасти клеєм і засип тонким шаром солі або манної крупи.
- * Коли клей підсохне, обережно струси залишки солі або крупи з аркуша.

Дитячі роботи

«ТРИ КИТИ» МУЗИКИ

Прочитай вірш. Додай пропущені слова, використовуючи малюнки-підказки.

Любі друзі, всі ви чули,
що Земля – планета-куля,
день і ніч дола потроху
свою зоряну дорогу.

А колись вважали люди:
Землю, як пиріг на блюді,
три кити несуть на спинах
в океанських хвилях синіх.

*Планета Земля.
Фото із Космосу*

Три кити – всьому основа.
Ми про них згадали знову,
бо у світі звуків ти
також стрінеш трьох китів!

Тих китів всі змалку чують.
З першим – весело крокують,
і лунають кроки наші
під бадьорі звуки ...

Другий кит – такий мінливий!
Вальсом проплива грайливим,
жартівливим увиванцем
чи якимось іншим ...

Третій кит – не менш важливий,
бо всі знають: неможливо
справи добрі та корисні
на землі творить без ...

Пісня, танець і марш – головні жанри музичного мистецтва. Відповідно до них музика буває:

пісенна

танцювальна

маршова

*мелодійна
наспівна
плавна*

*ритмічна
пластична
динамічна*

*чітка
енергійна
бадьора*

----- Це цікаво знати! -----

Трьома китами музики назвав пісню, танець і марш композитор **Дмитро Кабалевський**.

«Дуже давно, – розповідав він – люди вважали, що Земля плавка й омивається з усіх боків океаном, і що її тримають на своїх спинах три велетенські кити.

До чого ж тут музика? А до того, що в ній є свої «три кити». На них, можна сказати, майже вся музика тримається...»

Поясни, чому пісню, танець і марш називають *трьома китами музики*.

Послухай віночок народних мелодій. Позначай:

- пісенну музику – рухами рук;
- танцювальну музику – оплесками;
- маршову музику – крокуванням.

Послухай пісню. Яких музичних «ки-
тів» ти чуєш у цьому творі?

КАШАЛОТИК

Музика Р. Паулса, слова І. Рєзника

1. Є у мене кашалот,
хоч і кит він, тільки от
лише трохи кашалот
від кота завбільшечки.
Кашалотик мій – дива –
і танцює, і співа,
та шкода мені була:
не росте ні трішечки.

Приспів:

Кашалотик, кашалот,
відкривай скоріше рот,
скуштуй каші, кашалот,
кашалотик, кашалот!
Той, хто кашу їсти звик,
підростає рік у рік,
відкривай скоріше рот,
кашалотик, кашалот!

2. Цілий день, неначе грім,
гуркотять всі двері в дім:
з кашалотиком моїм
діти йдуть погратися.
І радіє дітвора,
коли кит співа та гра
і в калюжі у дворі
кличе всіх купатися.
3. З ложкою за ним ходжу,
з'їсти кашки я прошу.
Та по правді вам скажу –
він не дресирується.
А натомість залюбки
він розбризкує струмки
і мене зве до ріки,
якщо дощ на вулиці.

Приспів.

Приспів.

Розучи пісню та виконай її. Спробуй крокува-
ти під музику. Придумай танцювальні рухи.

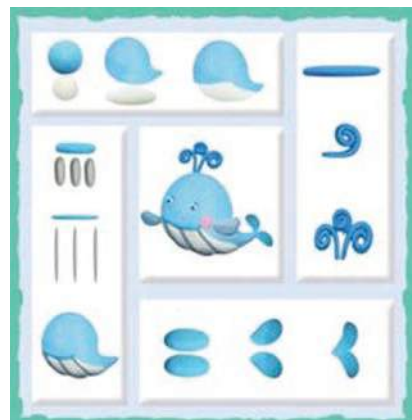

Розглянь об'ємну пластилінову картину (рельєф). Розкажи про її композицію. Створи таку саму або подібну картину за порадами.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Для основи картини підготуй аркуш картону.
- * Добре розімни пластилін і нанеси на основу тонким шаром «рамку» картини.
- * Виготов головну фігуру композиції і розташуй її у центрі.
- * Виготов другорядні елементи і додай їх.

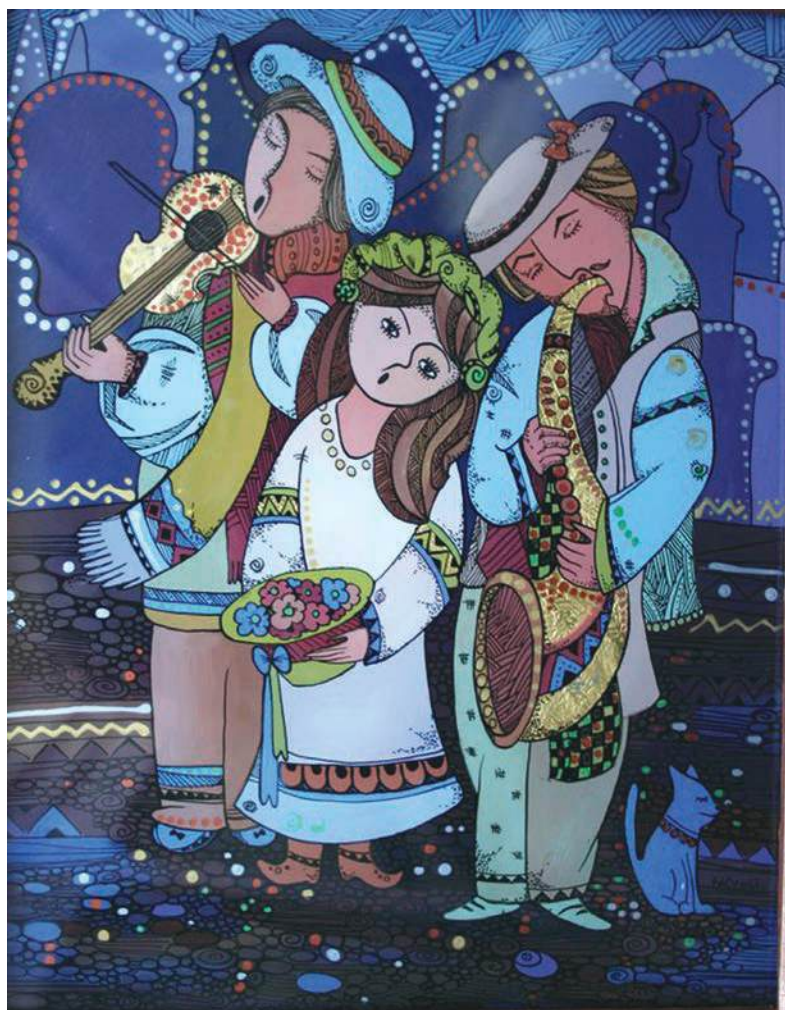

ПІСНЯ У ЗВУКАХ І ФАРБАХ

Розглянь фото розпису на склі львівської художниці Наталі Курій-Максимів.

Наталія Курій-Максимів. Музики

Якою музикою «звучить» картина? З яким музичним жанром вона пов'язана? Пригадай, що ти знаєш про пісню.

Попрацюймо разом!

Прочитайте текст ланцюжком. Розподіліть інформацію на відому та нову.

Пісня – невеликий твір для спі-
ву. Це найдавніший музичний жанр,
що започаткував вокальну музику.

Пісні бувають давні й сучас-
ні, народні й авторські, повільні та
жваві, веселі й сумні... Але усі вони
складаються зі слів і наспівної, тоб-
то пісенної, мелодії.

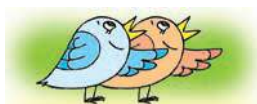
А ще всі пісні мають куплетну
форму (зазвичай від 2 до 5 купле-
тів). Куплет може містити *заспів* і *приспів*. Заспіви ви-
конують на різні тексти, а приспіви повторюють без
змін.

Об'єднайтесь у кілька ансамблів. Проспівай-
те свої улюблені пісні. Як побудовано кожну
пісню? Доберіть відповідну схему.

Ансамбль – група з кількох виконавців. Найбільш
поширені ансамблі:

ДУЕТ

ТРИО або ТЕРЦЕТ

КВАРТЕТ

Послухай і розучи пісню. Два останні рядки кожного куплету повторюй двічі.

НЕ ЗАБУДЬ!

Музика і слова Г. Чубач

1. Сонце вікна цілувало,
ми до школи поспішали,
а у школі, як у школі –
час пливе завжди поволі.
Не забудь, не забудь,
що на тебе в школі ждуть!

2. Не багато і не мало
нам уроків задавали,
як закінчились уроки –
ми пустилися навіть.
Не забудь, не забудь,
що на тебе вдома ждуть!

3. А удома, як удома:
відпочинок – наша втома,
і підемо ми гуляти,
щоб хороший настрій мати.
Не забудь, не забудь,
що на тебе друзі ждуть!

4. Не багато і не мало
ми на вулиці гуляли,
а як сонечко сідало –
нашу пісню заспівали:
не забудь, не забудь,
що на тебе всюди ждуть!

Розглянь малюнки до пісні. Які куплети вони ілюструють?

Франц Шуберт. Пісні «У путь», «Форель»

Майстром пісенного жанру вважають австрійського композитора **Франца Шуберта**, що жив понад 200 років тому.

У своїх піснях композитор простою і щирою мовою розказав про життя людей і світ, що їх оточує.

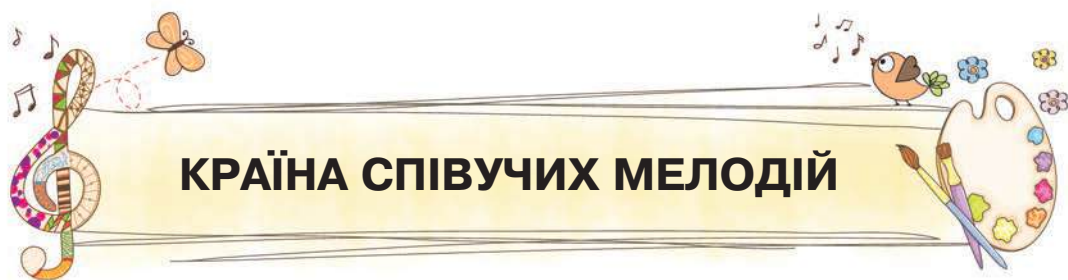
Пісня «У путь» розповідає про веселого мірошника. Він залишає рідний дім, щоб побачити світ і знайти своє щастя. А у пісні «Форель» змальовано веселу гру стрімких рибок у чистому прозорому струмочку.

Послухай музичні твори. Доведи, що це – пісні. Що вони виражають і зображають?

Намалюй ілюстрацію до одного з творів Ф.Шуберта або до будь-якого куплету пісні «Не забудь!».

КРАЇНА СПІВУЧИХ МЕЛОДІЙ

Країна Співучих Мелодій – це царина пісні.
Розглянь види пісень, які у ній мешкають.

Наспівай фрагменти пісень різних видів.
Текст Державного Гімну України знайди на
початку підручника.

Послухай і розучи пісню. Поміркуй, до якого виду пісень вона належить.

ЧОМУ ВЕДМІДЬ УЗИМКУ СПИТЬ

Музика Л. Кніпера, слова О.Коваленкова

1. По галявці лісовій,
як мороз був міцний,
йшов ведмідь
в затишок свій
в теплій шубі хутряній.
До свого ішов барлогу,
не збиваючись з дороги,
як проходив через міст,
став лисиці він на хвіст.

2. Здійняла лисиця крик,
зашумів темний ліс,
і ведмідь злякався, втік,
на сосну стару поліз.
На сосні веселий дятел
білці хатку конопатив,
він сказав:

«Ходить навчись!

І куди стаєш, дивись!»

3. Тоді вирішив ведмідь: як зима – треба спать,
по стежинах не гулять, на хвості не наступать.
У барлозі він без страху
взимку спить під сніжним дахом
і радіє неспроста, що родився без хвоста.

Попрацюймо разом!

Влаштуйте за змістом пісні маленьку виставу: розподіліть ролі; зображайте міміку, рухи, ходу, голоси персонажів пісні.

Фелікс Мендельсон. «Пісня без слів»

Люди здавна співають пісні: ніжні ко-
лискові й урочисті гімни; пісні, що супро-
воджують народні обряди; пісні, схожі на
танець або марш...

Але є пісні, які виконують не співаки, а
музичні інструменти. Це *пісні без слів* –
невеликі інструментальні твори ліричного
характеру, схожі на пісню.

Засновник жанру пісні без слів – німецький компо-
зитор **Фелікс Мендельсон**. Він написав 48 фортепі-
анних п'єс під такою назвою.

Послухай «Пісню без слів». Поясни, чому ін-
струментальний твір має «пісенну» назву.

Ірвінг Уайлс. Пісня без слів

Розглянь репродукцію картини американ-
ського художника. Поміркуй, чи могла на-
дихнути митця музика Ф. Мендельсона.

Розглянь малюнок. Чи відповідає він твоїм враженням від музики Ф. Мендельсона?

Гришова Аліса. Пісня без слів

Які лінії та кольори використала юна художниця, щоб передати наспівність мелодії? Відобрази свої враження від «Пісні без слів» Ф. Мендельсона у малюнку.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Поміркуй, які лінії можуть передати характер музики: плавні хвилеподібні чи «гострі» ламані.
- * Головні елементи композиції розміщуй на ближньому плані, бажано у центрі.
- * Їх зображення мають бути більшими та виразнішими, ніж зображення на дальньому плані.
- * Для розфарбовування обирай кольори, що підкреслюють характер твору.

КРАЇНА ЧІТКИХ КРОКІВ

Прочитай текст. Дізнайся, як виник марш.

У маршу – доля особлива:
чіткий, ритмічний, вольовий,
він виступає шанобливо
і дух підносить бойовий.

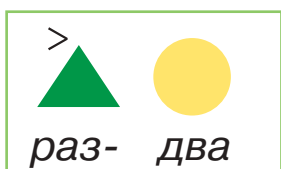
Про мужні подвиги та славу,
що в людській пам'яті навек,
розкажуть в марші величавім
дзвінкі оркестри духові.

Марш виник у воєнній музиці та є основним її жанром. Він здавна допомагав воїнам долати труднощі походів, крокувати на параді, віддавати почесні героям...

Поміркуй, чому царину маршу названо Країною Чітких Кроків.

Словничок

Марш – музичний твір в енергійному, чіткому ритмі та наближеному до крокування темпі. Маршова музика ритмічна, бадьора, «пружна», зазвичай у дво- або чотиридольному метрі:

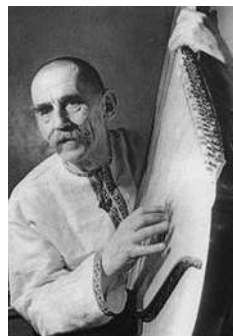
або

Євген Адамцевич. Запорозький марш

Україна – край козацької слави. Протягом століть козаки мужньо захищали свободу рідної землі. А допомагала їм у цьому... музика.

Попереду війська йшли музики та підбадьорювали бійців мужніми маршами. А похідна маршова пісня додавала сил, єднала, карбувала крок...

Характер козацьких маршів відтворив український композитор, сліпий бандурист **Євген Адамцевич**. Його «Запорозький марш» звучить як музичний символ козацької слави.

Послухай твір. Поміркуй, які засоби виразності важливі для створення маршового характеру музики.

Запорозький марш.
Кадр з кінофільму «Вогнем і мечем»

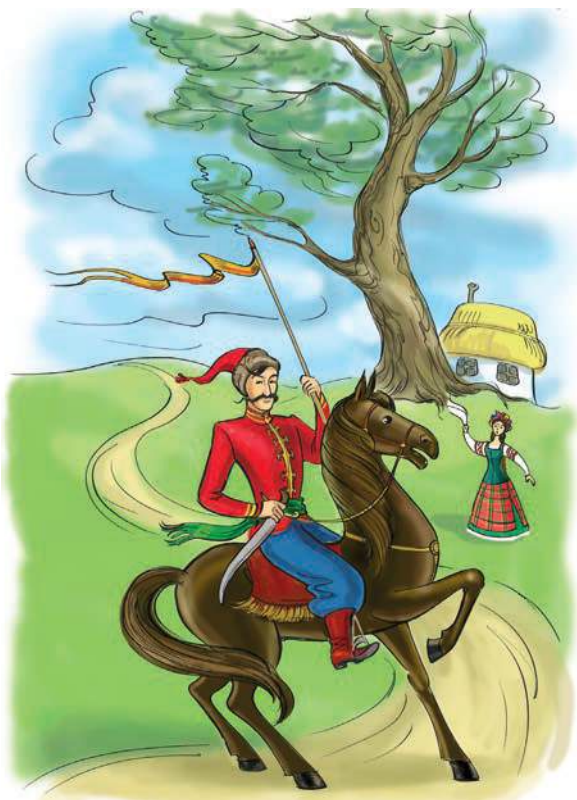

Прочитай текст пісні. Подумай, яка музика йому відповідатиме: пісенна, танцювальна чи маршова.

ГЕЙ, РОЗВИВАЙСЯ, ДУБ ЗЕЛЕНЕНЬКИЙ

Українська народна пісня

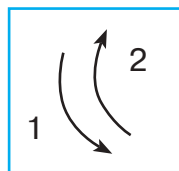

1. Гей, розвивайся,
дуб зелененький,
завтра мороз буде.
Гей, збирайся,
молодий козаче,
завтра похід буде.
2. А я морозу
та й не боюся,
завтра розів'юся,
а я походу
та й не боюся,
зараз я зберуся.
3. Ой, ви, верби,
сухі верби,
не гніться додолу.
Гей ви, хлопці,
хлопці молодії,
вертайтесь додому.

Розучи пісню, останні три рядки куплетів повторюй двічі. Чи можна назвати її піснею-маршем?

Попрацюймо разом!

Виконайте пісню з крокуванням.
З'ясуйте, який її музичний метр.
Проспівайте з тактуванням на дві
долі за схемою.

Словничок

Пісня-марш – пісня маршового характеру; жанр вокальної музики, який поєднує ознаки пісні і маршу.

Тактування – показ музичного метра помахами рук.

Хвилинка-говоринка

Розгляньте малюнок 9-річного школяра Владислава Бессонова з міста Перевальська.

Розкажіть, що зображено на малюнку:

- у центрі та по краях композиції;
- на ближньому і дальньому планах.

Придумайте до малюнка назву.

Попрацюймо разом!

Об'єднайтесь у групи. Підготуйте колективні малюнки на тему «Мирна Україна».

Влаштуйте у класі виставку малюнків.

МАРШІ У МИСТЕЦТВІ ТА ЖИТТІ

Розглянь репродукцію картини польського художника Йозефа Брандта. Що на ній зображено?

Йозеф Брандт. Запорізьке військо в поході

Уяви, яку музику грають козаки у поході. Чи можна назвати її воєнним маршем?

Подумай, які ще марші існують. Кому і для чого вони призначені?

Переважну частину маршової музики складають **воєнні марші**: похідні, парадні, стройові, фанфарні...

Також є марші **святкові, спортивні, дитячі, весільні, концертні, траурні** тощо.

Фелікс Мендельсон. «Весільний марш»
Матвій Блантер. «Футбольний марш»

Найперші марші були воєнними. А сучасна маршова музика різноманітна, і кожний марш застосовується відповідно до свого призначення.

Композитор **Матвій Блантер** написав «Футбольний марш». Він лунає на стадіонах перед початком футбольних матчів.

А **Фелікс Мендельсон** є автором славетного «Весільного маршу», який супроводжує церемонію одруження в багатьох країнах світу.

Незважаючи на різноманітність, усі марші схожі. Адже будь-якому з них властива маршовість – поєднання чіткості, енергійності, ритмічності.

Послухай марші. Чим вони подібні і чим особливі?

На прикладі цих творів поясни, що таке маршовість.

Послухай пісню. Кому її присвячено?
Чого навчає її зміст?

МИ – НАЩАДКИ КОЗАКІВ

Музика А. Олейнікової, слова І. Чайченко

1. Навкруги лунає спів –
ми нащадки козаків,
збережем
минулу славу –
славу прадідів своїх.
2. Жовтий степ,
небес блакить,
на горі вогонь горить.
Наша зірка не згасає,
нашу правду не змінить.

Приспів:

Гей ви, браття, хай ми не багаті –
все, що треба, нам дали батьки.
Є в нас воля, жде щаслива доля:
ми – нащадки славних козаків!

Розучи пісню. Другу частину заспівів повто-
рюй двічі.

Визнач жанр цього твору. Які ознаки вказу-
ють на пісню-марш?

Розглянь карту маршової країни. Намалюй власну карту, зазнач улюблені види маршів.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Для виконання карти можна використати техніку малювання на м'ятому папері.
- * Обери формат своєї карти (квадрат, круг тощо), візьми відповідний аркуш паперу і протри його вологою серветкою.
- * Нанеси на вологий папір кілька плям у кольорах твоєї карти, обережно зімни, а потім розправ аркуш.
- * Намалюй фарбами задуману тобою композицію.

КРАЇНА ЗАГАДКОВИХ РИТМІВ

Прочитай текст. Поміркуй, чому царину танцю названо Країною Загадкових Ритмів.

Танець виник дуже давно. Перші танці відтворювали події життя та працю людей: рухи під час сівби, жнив, будівництва... Поступово з'явилися народні танці, а згодом – й інші види хореографії.

Головне у танцювальній музиці – *ритм*, адже саме він є візитною карткою кожного танцю. Важливим для танцювальної музики є також певний *темп* – повільний, помірний чи швидкий.

Колись танцювальна музика створювалася лише для супроводу рухів. Потім вона стала самостійним видом музики, який відчувається у різних музичних жанрах: піснях, музичних п'єсах тощо.

Розглянь ілюстрації. Поміркуй, чи правильно вони відображають розвиток хореографічного мистецтва.

Словничок

Танець – мистецтво ритмічних рухів під музику. Танцювальна музика має чіткий ритм і темп, що відповідають характеру певного танцю.

Розгляньте малюнки. Назвіть основні види танців.

Наведіть приклади таких танців і опишіть їх кількома влучними словами.

Фридерик Шопен. «Полонез» ля мажор

Полонез – старовинний польський танець, що нагадує урочисту ходу.

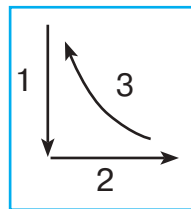
У давнину полонез виконували лише чоловіки. Згодом ним стали відкривати бали: гості ставали у пари та довгим ланцюгом ішли залом з поклонами та присіданнями.

Величний, блискучий полонез написав польський композитор **Фридерик Шопен**. Цей твір став музичним символом Польщі, адже його мелодія звучить як радіопозивні цієї країни.

Полонез

Послухай «Полонез» Ф. Шопена.
Тактуй на три долі за схемою.
Розкажи, як полонез перетворився з народного танцю на бальний.
Спробуй показати його рухи.

Послухай і розучи пісню. Поміркуй,
чи можна назвати її танцювальною.
Який танець згадано у пісні?

ВЕСЕЛІ ЧОБІТКИ

Музика А. Філіпенка, слова Т. Волгіної

1. Чобітки веселі в мене,
як піду гуляти,
чобіточки тупотять,
хочуть танцювати.

2. Я бабусі помагала,
тарілочки мила,
у таночок як пішла,
гличика розбила.

3. Гопака я у неділю
танцювати вчилась,
перекинула відро –
мама розгнівилась!

4. Ви не смійтеся, дівчата,
чи ж я винувата,
що веселі отакі
маю чоботята?

Розглянь малюнки. Придумай і намалюй свої
ескізи одягу для виконання гопака.

Ілюстрації з книги «Українське народне вбрання»

ЧАРІВНИЙ СВІТ БАЛЕТУ

Прочитай вірш «Зимовий вечір» української поетеси Лідії Компанієць.

*Костюм
маленького лебедя*

Вечірній час...
Метелиця мете.
Вітрисько дме в шибки
та у причілок...
Татусь читає,
мама щось плете –
зима для хлібороба –
відпочинок.

Під завірюхи
нескінченний спів
вмикаєм телевизор –
я і тато, –
а на екрані
«Танець лебедів»
танцюють
молоденькі лебедята.

Я музику сполохати боюсь,
вона прекрасна, ніби дивне диво.
Заслухався, зчарований, татусь,
і мама посміхається мрійливо...

Шкода, не чує музики-краси,
не бачить лебедят сестра Оленка:
вона у нас завжди у ці часи
вже міцно спить, бо зовсім ще маленька.

Яке враження справив на глядачів танець?
Чи знаєш ти, про яку музику йдеться?

Петро Чайковський. «Танець маленьких лебедів» (з балету «Лебедине озеро»)

Балет – музично-театральна вистава, де всі персонажі танцюють. Основою балету є класичний танець – виразні, досконалі, спеціально дібрані рухи.

Кожний балет має *лібрето* – сценарій, за яким розгортається дія. **Петро Чайковський** написав балети за казками «Лускунчик», «Спляча красуня» і «Лебедине озеро».

«Танець маленьких лебедів» з балету «Лебедине озеро» – один з найбільш популярних творів композитора. Його вишукана музика захоплює слухачів чарівністю і щирістю.

Послухай музику. Чи змінюється її характер?
Визнач форму твору за допомогою схем:

Двочастинна форма

Тричастинна форма

Послухай і розучи пісню. Чи можна назвати її веснянкою; піснею-танцем?

ПОДОЛЯНОЧКА*

Українська народна пісня

Катя Кузь. Подоляночка

1. Десь тут була
подоляночка,
десь тут була
молодесенька,
тут вона сіла,
тут вона впала,
до землі припала,
сім літ не вмивалась,
бо води не мала.
2. Ой устань, устань,
подоляночко,
ой устань, устань,
молодесенька,
вмий своє личко,
личко біленьке,
біжи до Дунаю,
бери молоденьку,
бери ту, що скраю.

Попрацюймо разом!

Уявіть себе артистами балету.
Станьте у коло та оберіть подоляночку.
Діти йдуть по колу, а подоляночка показує
рухами, про що йдеться у пісні:

присідає,
закривши очі
долонями

підводиться та
«вмивається»

обирає іншу
подоляночку

* Подоляночка – дівчинка з Поділля

Словничок

Пісня-танець – пісня танцювального характеру; жанр вокальної музики, в якому поєднуються ознаки пісні і танцю.

Розглянь малюнок школярки Олександри Гаврилиці з міста Сєверодонецька.

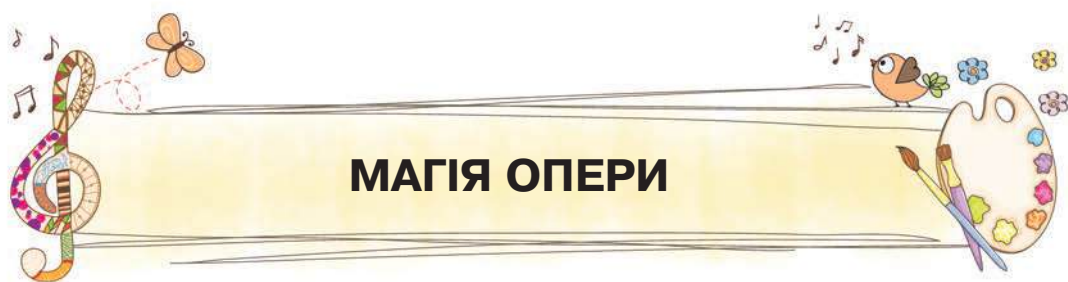

Олександра Гаврилиця. Заспіваємо веснянки

Поміркуй, виконання якої веснянки зобразила дівчинка. Які кольори вона використала: світлі чи темні; яскраві чи тьмяні?

Виконай завдання на вибір:

- Передай свої враження від пісні «Подольночка» у малюнку олівцями, фломастерами чи фарбами.
- Створи аплікацію на весняну тематику.

МАГІЯ ОПЕРИ

Розглянь малюнки. Упізнай види мистецтв за емблемами і назви їх.

Поміркуй, чому ці види мистецтв поєдналися навколо жанру опери. Яка роль кожного з них в оперній виставі?

Словничок

Опера – музично-театральна вистава, де всі персонажі співають. В опері поєднуються музика та література, театральне, хореографічне та образотворче мистецтва.

Жорж Бізе. «Хор хлопчиків» і «Марш Тореадора» (з опери «Кармен»)

Французький композитор **Жорж Бізе** написав оперу «Кармен» – яскраву мистецьку історію з життя іспанського народу. В опері багато виразних образів: циганка Кармен, відважний тореадор Ескамільйо, солдати і навіть діти...

Тореадор щоразу ризикує, виходячи на бій з биком. Музика, сповнена мужності та блиску, передає рішучість сміливця.

А ще важливим учасником подій є юрба хлопчиків, що весело крокують вулицями міста.

Хор хлопчиків з опери «Кармен» (фото)

Послухай музику. Яка вона?
Чому композитор використав саме маршовий жанр?

Послухай пісню. Розкажи про її зміст і характер музики.

МАМА І Я

Музика М. Ясакової, слова О. Янушкевич

1. Дивуються перехожі,
що ми з мамою так схожі,
як на сонці росинки,
як у морі краплинки,
як веселі сніжинки –
мама і я!

Приспів:

Мама і я, мама і я,
мама і я, і я!
Мама і я, мама і я,
мама і я, і я!

2. А нас тато вихваляє,
що все з мамою встигаєм:
і прибрати, й помити,
смачно їсти зварити,
гарні сукні пошити –
мама і я!

Приспів.

3. Коли буде у нас свято –
друзів буде теж багато,
я тоді їм покажу,
що я вмію робити,
як умієм дружити
мама і я!

Приспів.

Розучи пісню і виразно виконай її. Склади супровід на шумових інструментах: трикутнику і маракасах.

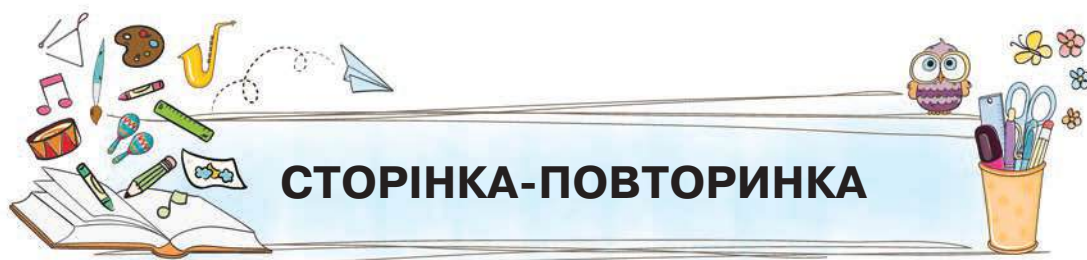
Розглянь фото. Хочеш подарувати такий букет своїй матусі, бабусі, вчительці? Виготов його за мистецькими порадами.

МИСТЕЦЬКІ ПОРАДИ

- * Візьми аркуш паперу зеленого кольору і зігни його навпіл по довгій стороні.
- * Від місця згину зроби довгі надрізи, щоб вийшли смужки шириною близько 1 см (обережно, не розрізай до кінця!).
- * Нижню (нерозрізану) частину аркуша змасти клеєм і згорни у тугий «рулетик».
- * З кольорового паперу виріж квіти, які тобі подобаються, і наклеї на стебла.

1 см	1 см	1 см	1 см
ЗМАСТИТИ КЛЕЄМ			

СТОРІНКА-ПОВТОРИНКА

1. Пригадай зображення. Яким музичним жанрам їх присвячено?

2. За якими ознаками можна впізнати марш? Вибери метри, що відповідають маршовій музиці:

Дводольний

Тридольний

Чотиридольний

3. Пригадай, як називаються такі музичні ансамблі:

4. Назви основні музично-театральні жанри. Які види мистецтв у них поєднано?

ТВОЇ МИСТЕЦЬКІ КАНІКУЛИ

1. Пригадай трьох китів музики. З'ясуй, з яким із них ти зустрічаєшся найчастіше.

2. Уяви, що твоя улюблена казка перетворилась на оперу чи балет. Придумай і намалюй ескіз декорацій до цієї вистави.

Н. Гончарова. Ескіз декорацій до опери «Золотий півник»

3. Приготуй у подарунок мамі або іншій жінці пісні і танці, які їй подобаються.

ЖАНРИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Прочитай вірш. Якому виду мистецтва він присвячений?

Я всю красу, що навкруги, –
схід сонця, запашні луки,
весняний сад, ясну зорю –
на музику перетворю.

Дзвінку розмову солов'їв –
на ніжний
мелодійний спів,
веселі дощові струмки –
на марш
грайливий і дзвінкий.

Ласкаві руки неньки –
на плавний
вальс маленький,
співучу рідну мову –
на пісню калинову.

Знайди у вірші назви музичних жанрів. Поясни значення цих слів.

Поміркуй, які образи створено у вірші. Вибери потрібні таблички:

ПРИРОДА

ДІТИ

ДОЩИК

МАМА

МОВА

ІСТОРІЯ

ПТАШКА

ПОБУТ

Попрацюймо разом!

Пригадайте музичні твори за малюнками.
Послухайте фрагменти.

Поміркуйте, які з цих творів зображають: людину (портрет); природу (пейзаж); тварин; побут; історичні події... Чи можна усе це передати засобами образотворчого мистецтва?

Жанри образотворчого мистецтва визначають за тематикою художніх творів: пейзаж, портрет, натюрморт, побутовий, історичний, анімалістичний (тваринний) тощо.

Послухай і розучи пісню. Зверни увагу на речитатив – ритмічне промовляння тексту пісні.

ХУДОЖНИК

Музика і слова А. Олейнікової

1. Візьму пензлів я набір,
ставлю на мольберт папір.
Намалюю я пейзаж
і до рук беру гуаш.

Приспів:

Художник я, друзі, –
знають у окрузі,
що я з фарбами дружу,
олівцями дорожу,
знаю різні жанри –
вправність покажу.

2. Намалюю натюрморт,
потім спробую офорт.
Ну хоча б то розпочать
та ескіз намалювать.

Приспів.

Речитатив: Ще я знаюсь на шрифтах,
напишу їх так, що – ах!
Та графіті – чому б ні? –
намалюю на стіні.

3. Як картин збереться віз,
домалюється ескіз –
твори презентую я,
буде виставка моя.

Приспів.

Знайди у тексті назви жанрів образотворчого мистецтва. Дізнайся значення невідомих слів.

Словничок

Графіті (з італ. – дряпати) – у давнину техніка на-
стінного малярства. У сучасному розумінні – роз-
пис стін будинків, ліфтів тощо.

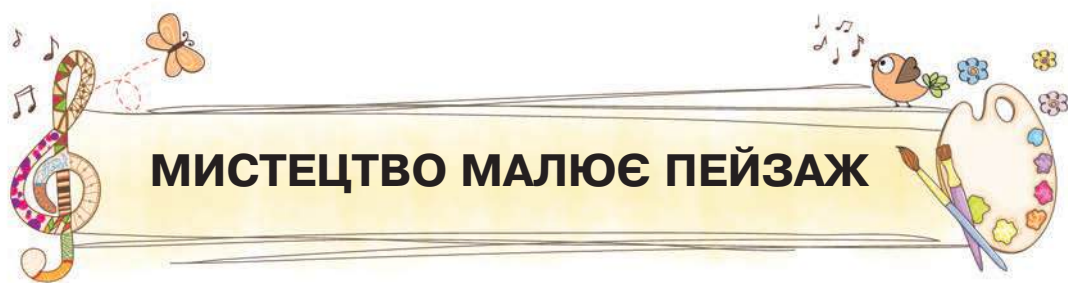
Офорт – різновид графічного малюнка на металі,
який застосовують у друкарстві.

Розглянь, як художник намалював карту
основних жанрів музичного мистецтва.

Намалюй карту жанрів образотворчого мисте-
цтва. За бажанням, скористайся технікою ма-
лювання на вологому або м'ятому папері.

МИСТЕЦТВО МАЛЮЄ ПЕЙЗАЖ

Розглянь репродукцію картини української художниці Євгенії Миронової.

Євгенія Миронова. Ранок

Розкажи, що зображено на картині:

- у центрі та по краях;
- на ближньому і дальньому планах.

Словничок

Пейзаж – жанр мистецтва, в якому зображено природу, місцевість. В українському мистецтві пейзаж називають також *краєвидом*.

Едвард Гріг. «Ранок»

Музичний пейзаж створив норвезький композитор **Едвард Гріг**.

Наче фарбами, музика малює картину ранкового пробудження природи. Повільно сходить сонце, і на зміну вранішнім сутінкам приходить новий світлий день...

П'єса звучить у виконанні симфонічного оркестру. Твір побудовано на одній мелодії, що повторюється кілька разів у виконанні різних інструментів.

Звучання флейт і валторн нагадують пташиний щебет і спів мисливського рогу.

Послухай музику. Уяви музичний пейзаж. Чи подібний він до пейзажів на с. 108 і 109?

Ксенія Ярова.
Весняний ліс

Попрацюймо разом!

Наспівно

Е. Гріг

Розучіть мелодію п'єси «Ранок». Простежте за її звучанням і розвитком у творі. Нові проведення теми позначайте піднятою рукою.

Послухай пісню. Що вона змальовує?
Чи можна її назвати пісенним пейза-
жем?

ЗІЙШОВ МІСЯЦЬ

Музика В. Поповича, слова Ю. Боршош-Кум'яцького

1. Подивися, над водою
зійшов місяць над горою.
Ясний місяць, срібні зорі
розгубилися в просторі.
2. Місяць в річку зазирає,
бліде личко умиває.
Тихий вечір в горах знову
кличе листя на розмову.
3. Поле, поле, ліс, діброва.
В лісі – пісня пречудова.
Місяць кинув ліс і звори*,
покотився понад гори.

Розучи пісню. Останні два рядки кожного куплету повторюй двічі.
Співай, передаючи характер музики рухами.

* Звори – яри

Хвилинка-говоринка

Прочитайте текст. Розгляньте репродукції.
Які види пейзажів на них представлено?

Пейзаж може зображати не лише природу, а й міські та сільські краєвиди, архітектурні споруди, фантастичні композиції тощо.

У сучасному мистецтві існують різні види пейзажів:

- природний,
- міський,
- сільський,
- парковий,
- архітектурний,
- морський (марина),
- фантастичний тощо.

Станіслав Брусилов.
На добраніч!

Іван Айвазовський. Ранок на морі

Намалюй ілюстрацію до п'єси «Ранок», пісні «Зійшов місяць» або будь-який різновид пейзажу на свій смак.

Розглянь зображення художніх творів різних авторів. До яких видів образотворчого мистецтва вони належать?

Володимир Тимофеев

Ангела Мія де ля Вега

Поміркуй, чим подібні ці твори. Чи можна назвати їх одним словом? Склади його за допомогою ребуса.

Дмитро Кабалевський. «Три подружки»
(«Пустунка», «Плакса», «Злюка»)

Портрет – важливий і складний жанр образотворчого мистецтва. Він поширений у графіці, живопису та скульптурі.

Є портрети і в інших видах мистецтва. Наприклад, вони дуже популярні у фотомистецтві. А в літературі виглядають як словесний опис людини.

У музиці портрети створюють засобами музичної мови. Композитори влучно передають зовнішність людей, їхні характери, думки та почуття.

Такі музичні портрети «намалював» звуками у творі «Три подружки» **Дмитро Кабалевський**. Композитор зобразив дівчаток з різними характерами: пустунку, плаксу та злюку. Музика виразно передає образ кожної подружки.

Послухай твір. Скільки у ньому частин? Портрет якої подружки зображено у кожній частині? Як?

Словничок

Портрет – зображення людини або групи людей. Відповідно до цього портрет буває індивідуальним чи груповим.

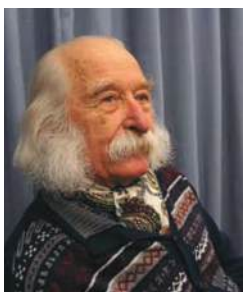

Розглянь репродукцію картини. Як ти розумієш її назву? Чим особливий цей портрет?

Іван Марчук. Пробудження

..... Це цікаво знати! .....

Автором унікальних творів є **Іван Марчук** – сучасний український художник, що народився на Тернопільщині.

Його картини ніби сплетені з тисяч кольорових ліній, які примхливо переплітаються. Такий спосіб малювання митець вперше застосував у пейзажі.

Загалом доробок художника налічує близько 5000 творів.

Прочитай вірш. Поміркуй, яка музика відповідає образу дівчинки-Весни.

ДІВЧИНКА-ВЕСНА

Музика Н. Галабурди, слова Н. Забіли

1. Весела, гарна, кучерява
маленька дівчинка-Весна
біжить, сміється, сіє трави,
і пісня ллється голосна.
Ла... Красна дівчина-Весна.
2. По всіх усядах пісня лине,
усе пробуджує від сну,
і всі комахки, всі рослини
вітають дівчинку Весну.
Ла... Красна дівчина-Весна.
3. Деревя просять:
«Весно красна,
розкрий на гілочках бруньки»,
а луки кажуть: «Кинь-но рясно
по нашій зелені квітки!»
Ла... Красна дівчина-Весна.

Микола Федяєв.
Портрет

Послухай і розучи пісню. Як впливає на тебе її виконання, який настрій створює?

Закрий очі та уяви дівчинку-Весну. Намалюй її портрет. Скористайся підказками.

МИСТЕЦТВО ЗМАЛЬОВУЄ ПОБУТ

Розглянь зображення. Який сюжет кожного з них? Як назвати ці твори одним словом?

Ольга Симонова. Як добре влітку на дачі

Володимир Гусев.
Три рибалки

Читання
(бронзова скульптура)

Петро Чайковський. «Ранкова молитва»
(з «Дитячого альбому»)

Чарльз Барбер. Молитва

Життя і побут дитини зобразив композитор **Петро Чайковський**. Цей твір – збірка «Дитячий альбом», яку написано понад 140 років тому.

До збірки увійшли 24 п'єси. Зрозуміти їхній зміст допомагають назви: «Ранкова молитва», «Хвороба ляльки», «Нянина казка», «У церкві»...

Послухай п'єсу «Ранкова молитва». Яку сцену вона змальовує? Якими засобами?

Чи подібний настрій п'єси до картини «Молитва» англійського художника?

Словничок

Побутовий жанр – відтворення сцен повсякденного, буденного життя у графічних, живописних, скульптурних та інших мистецьких творах.

Послухай пісню. Яку картину побуту вона змальовує? Чи відповідає змісту пісні картина?

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРІ

Українська народна пісня

Аркадій Пластов.
Сінокіс

1. Вийшли в поле
косарі
косить ранком
на зорі.

Приспів:

Гей, нуте,
косарі,
бо не рано
почали.
Хоч не рано
почали,
та багато утяли!

2. До обіду
покосили,
гострі коси
потупили.

Приспів.

3. По обіді спочивали,
гострі коси поклепали.

Приспів.

4. Увечері холодком
йшли додому всі рядком.

Приспів.

Виконай пісню. Спробуй надавати співу пісенного, танцювального та маршового звучання. Придумай, які побутові речі можна використати для ритмічного супроводу пісні.

Прочитай текст. Розглянь фото. Що ти знаєш про свято Великодня?

Важливою частиною побуту українського народу є підготовка до Великодня. Головною прикрасою цього свята є яйце – символ весняного відродження, сонця й життя.

З давніх-давен українці розписували яйця у різних техніках:

- крашанка,
- крапанка,
- дряпанка,
- писанка.

*Музей писанки
у Коломиї*

Найпростіше виготовити крашанку – зварити яйце у лушпинні цибулі. А найскладніше – писанку, яку прикрашають за допомогою воску й барвників.

Дряпанки

Писанки

Знайди у тексті, в яких техніках розписують великодні яйця. Що «говорять» ці назви про способи їх виготовлення?

Виконай завдання на вибір:

- виготов разом із дорослими крашанку;
- намалюй в альбомі ескіз візерунка для писанки.

ІСТОРИЧНІ ТВОРИ У МИСТЕЦТВІ

Прочитай текст. Розглянь репродукцію. Що поєднує їхній зміст?

*Наталя Курій-Максимів.
Кобзар*

У кожній бандурі –
коштовна перлина:
душа кобзаря –
співця України.
Бо пісня про волю
навік застається,
із серця у серце
вогнем переллється.

А струни бандури
сумують і плачуть.
В них наше минуле
озветься неначе.
І ділиться болем,
і душу лікує.
Хто серцем багатий,
той спів цей почує...

Людмила Чижова

Співуча бандура, сивий кобзар, крилата дума –
музично-поетична розповідь про славетне минуле,
народних героїв...

Історичні події яскраво відображено у мистецтві.
Завдяки таким творам інформація та пам'ять про ми-
нуле зберігається для нащадків.

Поміркуй про значення історичних творів
мистецтва. Пригадай, чи відомі тобі твори іс-
торичного жанру.

Микола Лисенко. «Дума кобзаря» (з опери «Тарас Бульба»)

«Тарас Бульба» – історична опера про подвиги українського козацтва. Її написав український композитор **Микола Лисенко**.

За сюжетом твору, старий кобзар співає старовинну думу і закликає людей постояти за вітчизну.

Послухай «Думу кобзаря».

Розкажи про характер музики.

Чи змінюється він протягом твору?

«Дума кобзаря» з опери «Тарас Бульба»
Вистава під відкритим небом, м. Харків

Словничок

Історичний жанр – зображення у мистецтві історичних подій і видатних діячів минулого.

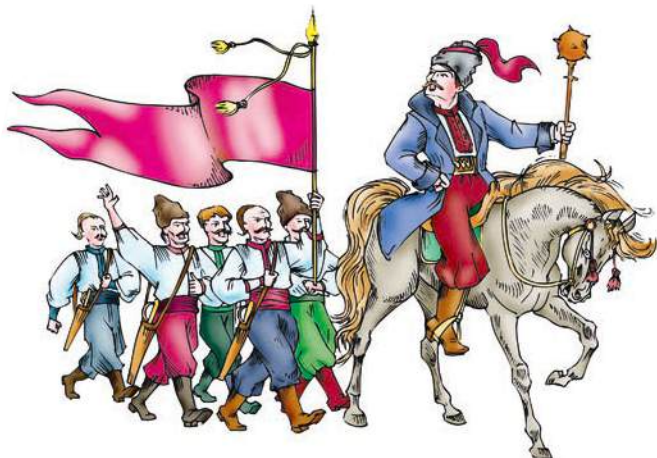

Послухай пісню. Про що вона? Чи можна назвати твір піснею-маршем?

ГЕЙ, ТАМ НА ГОРІ СІЧ ІДЕ

Українська стрілецька пісня

1. Гей, там на горі
Січ іде,
гей, малиновий
стяг несе,
гей, малиновий...

Приспів:

Наше славне
товариство
гей, марширує:
раз, два, три.

2. Гей, попереду кошовий,
гей, як той орел степовий,
гей, як той орел...

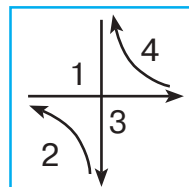
Приспів.

3. Гей, повій, вітре, зі степів,
гей, дай нам силу козаків,
гей, дай нам силу...

Приспів.

4. Гей, дай нам силу й відвагу,
гей, Україні на славу,
гей, Україні...

Приспів.

Розучи пісню. Проспівай її з крокуванням і з тактуванням на 4 долі за схемою.

Попрацюймо разом!

$\frac{4}{4}$			
$\frac{4}{4}$			
$\frac{4}{4}$			

Продумайте план виконання пісні, використовуючи чергування сольного та хорового співу. Виконайте пісню-марш з ритмічним супроводом за поданим зразком.

Розглянь старовинний і сучасний герби. Які деталі зображень симетричні, а які – ні?

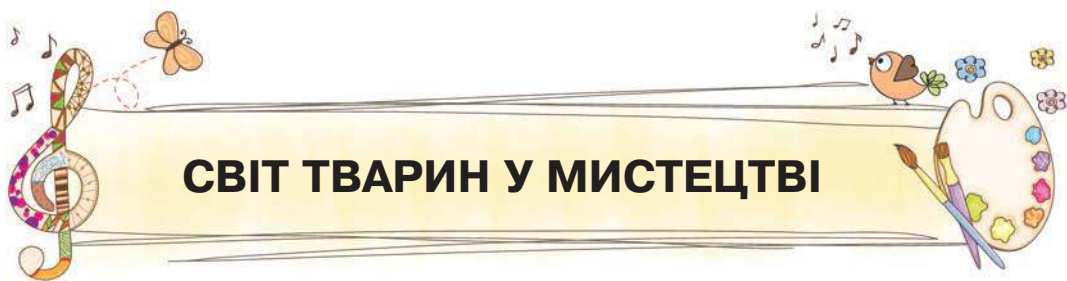

Герб на сучасному прапорі
Запорізької області

Герб на прапорі
українських січових стрільців

Придумай і намалюй ескіз герба свого класу або школи. Поясни, як цей герб відображає цілі твоїх однокласників, їхні особливості.

СВІТ ТВАРИН У МИСТЕЦТВІ

Розглянь зображення. Що поєднує зміст цих мистецьких творів?

Тамара Кудиш.
Ілюстрація до казки
«Колобок»

Чарльз Барбер.
Час прокидатися

Марія Приймаченко.
Фантастичний звір

В'ячеслав Лищук.
Лев (скульптура)

У яких творах тварини реалістичні; фантастичні; казкові; наділені людськими рисами?

Каміль Сен-Санс. «Зозуля в глибині лісу» (із сюїти «Карнавал тварин»)

Світ тварин яскраво зображений у музичному мистецтві. Наприклад, французький композитор **Каміль Сен-Санс** написав сюїту «Карнавал тварин».

Сюїта – музичний твір, що складається з окремих частин, поєднаних спільним задумом. У сюїті «Карнавал тварин» 14 п'єс: «Королівський марш левів», «Кури та півні», «Черепахи», «Слон», «Кенгуру», «Аква-ріум», «Зозуля в глибині лісу», «Лебідь» та інші.

Послухай п'єсу «Зозуля в глибині лісу». Що зображає і виражає музика? Який малюнок можна виконати до цього твору?

Мишко Козулін. Малюнки до сюїти «Карнавал тварин»

Словничок

Анімалістичний жанр – художнє зображення тварин у різних видах образотворчого мистецтва. Художників, що малюють тварин, називають **ані-малістами**.

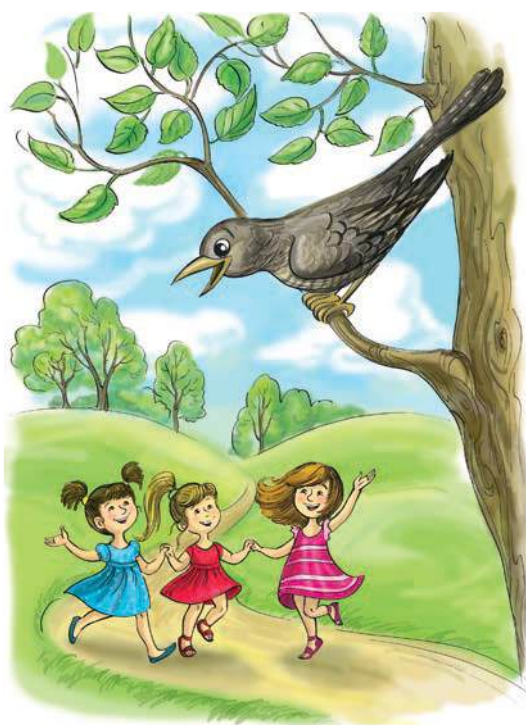

Послухай і розучи пісню. Що вона виражає і зображає? Які звуки імітуються у приспіві?

ЗОЗУЛЯ

Польська народна пісня
Український текст М. Фіненка

1. Подружки у гаю
пісеньку співають,
а зозуля сива
їм допомагає.

Приспів:

Ку-ку! Ку-ку!
Ля-ля-ля! Ля-ля-ля!
О-ді-рі-ді,
о-ді-рі-ді-ді-на,
о-ді-рі-ді-ді-на, у-ха!

2. Чуєш, гра сопілка
весело та дзвінко?
Тільки-но заграє –
йде луна по гаю.

Приспів.

3. Пісні переливи
з вітром відлітають,
а про що ті співи –
то зозуля знає.

Приспів.

4. Як закінчим пісню,
другу заспіваєм,
весело мазурку
вихром закружляєм.

Приспів.

Попрацюймо разом!

З'ясуйте, який метр пісні: дводольний чи тридольний. Проспівайте з тактуванням. Знайдіть у тексті пісні назву народного танцю. Придумайте танцювальні рухи.

----- Це цікаво знати! -----

Мазурка – польський народний танець. Його «ім'я» походить від назви польської області Мазовії. Музика мазурки весела, рухлива, у тридольному розмірі.

Виконують танець парами. У мазурці немає певних фігур, тому танцюристи імпровізують – вигадують рухи у ході танцю.

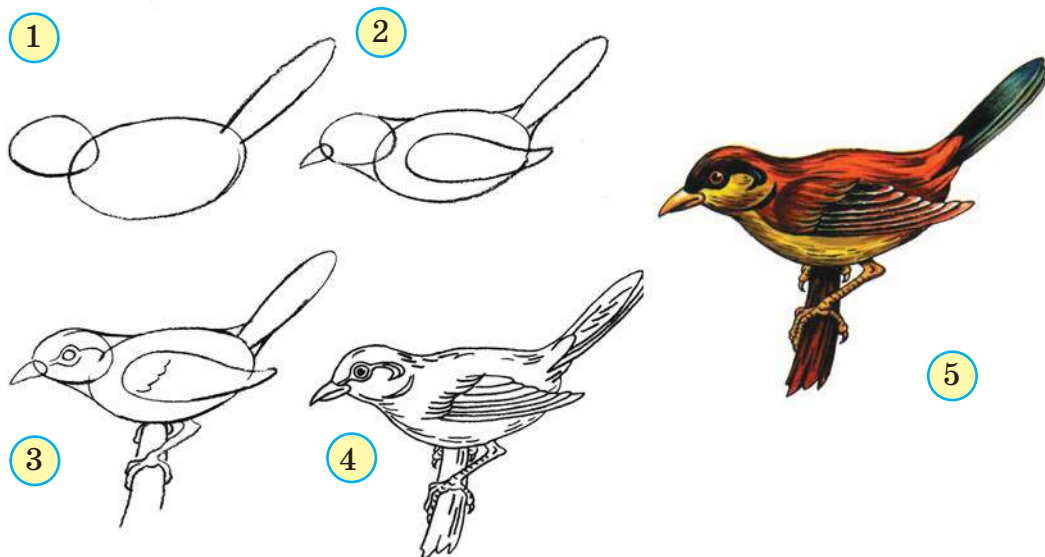
Мазурка виникла як народний танець, а згодом набула шляхетності, блиску і стала одним з найпопулярніших бальних танців.

Мазурка
(давня гравюра)

Розглянь схему малювання пташки. З яких етапів воно складається?

Продумай композицію свого малюнка. Намалюй пташку за допомогою підказок і доповни малюнок на свій смак.

ЩО ТАКЕ НАТЮРМОРТ

Розглянь репродукції та фото. Що на них зображено? Чим вони подібні?

Анастасія Щербенко.
Натюрморт зі скрипкою

Катерина Білокур.
Натюрморт

Декоративний натюрморт

Чи відомо тобі значення слова *натюрморт*?

Словничок

Натюрморт (з франц. – нерухома природа) – жанр образотворчого мистецтва, що зображає нерухомі речі: зірвані плоди та квіти, різноманітні предмети, посуд тощо.

Петро Чайковський. «Вальс квітів»
(з балету «Спляча красуня»)

Натюрморти бувають на будь-який смак: фрукти і овочі, геометричні фігури, посуд тощо. Полтавська художниця **Катерина Білокур** любила малювати квіти. Її квіткові натюрморти прославили українське малярство в усьому світі.

Квіти оживають не лише на полотнах художників. Натхненний, ніжний, чарівний «Вальс квітів» звучить у балеті «Спляча красуня» **Петра Чайковського**.

«Вальс квітів» з балету «Спляча красуня» (фото)

Послухай музику. Уяви, як танцюють квіти. Який натюрморт можна намалювати до музичного твору?

Послухай пісню. Про що вона?
Розглянь ілюстрацію. Чи можна на-
звати її натюрмортом?

КОЛИСКОВА ШКОЛИ

Музика та слова *О. Лобової*

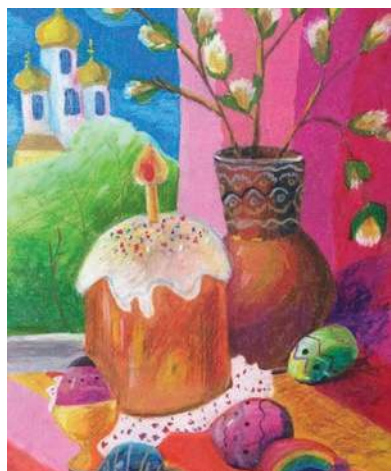

1. Закотився день за обрій,
опустився вечір добрий,
і чаклунка-ніч розкрила
в небі зоряні вітрила.
Все затихло: ліс і річка,
слон і пташка невеличка;
все затихло – і навколо
все заснуло – навіть школа.
2. Дзвоник спить –
затих до ранку,
сміх пішов з шкільного ґанку,
біля дошок сплять указки,
а в книжках – чарівні казки.
Сплять шкільні стільці і парти,
на стіні барвисті карти,
і наснилося журналам –
в них лише найвищі бали.
3. Школа спить, вона втомилась,
бо весь день старанно вчилась,
і цвіркун співа поволі
колискову рідній школі.
Закотився день за обрій,
опустився вечір добрий,
вітерець хмаркам шепоче
казку зоряної ночі.

Розучи пісню та виконай її в характері колиско-
вої. Склади інструментальний супровід до
вступу, використовуючи трикутник і маракаси.

Розглянь натюрморти. До якого виду образотворчого мистецтва належить кожний із них?

Дитячі роботи

Вибери свій варіант натюрморту з фруктами, квітами, шкільними речами тощо. Намалюй його або виліпи з пластиліну у вигляді круглої скульптури чи рельєфу.

СТОРІНКИ-ПОВТОРИНКИ

1. Пригадай музичні твори за зображеннями. Які музичні жанри на них представлено?

2. Пригадай жанри образотворчого мистецтва за табличками. Яка табличка зайва?

ПОРТРЕТ

ПЕЙЗАЖ

НАТЮРМОРТ

ГРАФІКА

ІСТОРИЧНИЙ

АНІМАЛІСТИЧНИЙ

ПОБУТОВИЙ

3. Розподіли засоби виразності на образотворчі та музичні:

- темп
- тембр
- колорит
- світлотінь
- мелодія
- ритм
- композиція
- музична форма

4. Розглянь зображення дівчаток. Яким художнім жанром вони поєднані?

5. Поміркуй, чи представлені на цих портретах такі види образотворчого мистецтва:

ГРАФІКА

ЖИВОПИС

СКУЛЬПТУРА

6. Пригадай пісні за малюнками. Виконай їх з оплесками або рухами.

7. Поміркуй, чи є серед цих творів пісня-танець і пісня-марш.

- 1.** Дізнайся про літні народні свята і обряди. Розучи відповідну обрядову пісню.

- 2.** Передай у малюнках свої враження від літнього відпочинку. Використай такі жанри (на вибір):

ПЕЙЗАЖ

ПОБУТОВИЙ
ЖАНР

ПОРТРЕТ

- 3.** Виліпи з пластиліну композицію «Літній натюрморт» (круглу скульптуру або рельєф).

СТОРІНКИ-ПІДКАЗКИ СЛОВНИК

Анімалістичний жанр – художнє зображення тварин у графіці, живопису, скульптурі, декоративно-прикладному мистецтві. Художників, що малюють тварин, називають *анімалістами*.

Ансамбль – колектив з кількох виконавців. Найбільш поширені ансамблі: *дует, тріо (терцет), квартет*.

Балет – музично-театральна ви-става, де всі персонажі танцюють.

Бальні танці – парні танці для виконання на балах. Більшість бальних танців (*полонез, мазурка, менует, вальс, полька тощо*) мають народне походження.

Варіації – музичний твір, у якому основна мелодія (тема) набуває різноманітних змін: *мелодичних, ритмічних, ладових тощо*.

Веснянки – старовинні народні календарно-обрядові пісні, пов'язані з приходом весни та початком польових робіт. У Західній Україні їх називають *гагілками* та *гаївками*.

Види музики – народна та авторська; вокальна (для співу) та інструментальна (для виконання на музичних інструментах).

Види образотворчого мистецтва – живопис (картини, виконані фарбами), *графіка* (малюнки олівцями, тушшю тощо); *скульптура* (пам'ятники, статуї та ін.).

Вокаліз – вокальний твір для голосу без тексту. Виконується на голосний звук, з називанням нот або складів.

Генрієтта
Роннер-Кніп.
Кошенята

Валерій Аблец.
Український пейзаж
(графіка)

Гімн – урочиста, величальна пісня, один з найдавніших вокальних жанрів. Державний гімн – офіційний символ держави.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, якому властиве широке застосування ліній, штрихів і плям та незначне використання кольору.

Графіті – у давнину техніка настінного малярства. У сучасному розумінні – розпис стін будинків, ліфтів тощо.

Декоративно-прикладне мистецтво – вид мистецтва, творами якого є художньо прикрашені вироби, які застосовують у повсякденному житті: посуд, одяг, килими, іграшки тощо.

Дума – старовинний вид українських народних пісень про історичні події, народних героїв.

Ескіз – попередній начерк малюнка, картини, будівлі тощо. Ескіз відображає задум або окремі частини художнього твору.

Жанр – різновид мистецьких творів, що має певні особливості змісту або художньої мови.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, в якому основним виражальним засобом є колір. Твори живопису пишуть за допомогою фарб на будь-яких поверхнях.

Ілюстрація – зображення, що супроводжує текст літературного твору, газетної статті тощо. Створюють ілюстрації художники-ілюстратори.

Історичний жанр – зображення у мистецтві історичних подій, важливих явищ і видатних діячів минулого.

Календарно-обрядові пісні – старовинний вид пісень, що виконуються під час обрядів, святкування народних календарних свят: *колядки, щедрівки, веснянки, жниварські* тощо.

Класичний танець – виразні, досконалі, спеціально дібрані рухи. Класичний танець є основою балету.

Балет. Класичний танець

Марш – музичний твір в енергійному, чіткому 2- або 4-дольному ритмі та наближеному до крокування темпі. Основні види маршів: *воєнні, спортивні, дитячі, весільні, траурні, концертні* тощо.

Маршовість – поєднання характерних ознак маршу: чіткості, енергійності, ритмічності.

Метр – рівномірне чергування сильних і слабких долей у музиці. Основні музичні метри: *дводольний і тридольний*.

Музична форма – будова музичного твору. Основні музичні форми: *куплетна, одночастинна, двочастинна, тричастинна, варіації* тощо.

Музичний жанр – різновид музичних творів. Провідні музичні жанри – *пісня, танець і марш*. Від них походять усі жанри та види музики, у тому числі опера і балет.

*Вінсент ван Гог
Соняхи
(натюрморт)*

Народні танці – танці, створені народом і поширені у народному побуті. Українські народні танці: *гопак, козачок, метелиця, аркан* та ін.

Натюрморт – жанр образотворчого мистецтва, що зображає нерухомі речі: *зірвані плоди та квіти, різноманітні предмети, посуд* тощо.

Образотворче мистецтво – графічні, живописні, скульптурні твори, які людина сприймає за допомогою зору.

Обробка – авторський музичний твір, в якому інший (найчастіше народний) твір змінено, збагачено, пристосовано для певного виконання.

Опера – музично-театральна вистава, де всі персонажі співають. В оперній виставі поєднуються музика та література, театральне, хореографічне та образотворче мистецтва.

Орнамент – візерунок або узор, елементи якого ритмічно повторюються. Орнаменти бувають: *стрічкові та розеточні; геометричні, рослинні, тваринні* тощо.

Пейзаж – жанр образотворчого мистецтва, в якому зображено природу, місцевість. В українському мистецтві для позначення пейзажу також використовують слово **краєвид**.

Пісенність – поєднання характерних ознак пісні: мелодійності, співучості, наспівності. Найважливіший елемент пісенності – *мелодія*.

Пісня – невеликий твір для співу, в якому поєднуються музика та слово; провідний жанр вокальної музики. Основні види пісень: *колискові, обрядові, ліричні, жартівливі, гімни, думи, пісні-марші, пісні-танці* тощо. Зазвичай пісня пишеться у куплетній формі.

Пісня без слів – невеликий інструментальний твір наспівного характеру.

Пісня-марш – пісня маршового характеру; жанр вокальної музики, який поєднує ознаки пісні і маршу.

Пісня-танець – пісня, яка виконується з танцювальними рухами; жанр вокальної музики, який поєднує ознаки пісні і танцю.

Побутовий жанр – відтворення сцен повсякденного, буденного життя у графічних, живописних, скульптурних та інших мистецьких творах.

Портрет – зображення чи опис людини або групи людей (індивідуальний чи груповий). Портрети поширені у графіці, живопису, скульптурі, фотомистецтві, літературі тощо.

Розетка – орнамент, вписаний в коло, квадрат або в іншу фігуру правильної форми. Елементи розетки симетричні (однакові) відносно центру.

Скульптура – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну форму і виконуються з твердих або пластичних матеріалів (пластиліну, глини, каменю, металу тощо).

Сюїта – музичний твір, що складається з окремих частин, поєднаних спільним задумом.

Тактування – показ музичного метру помахами рук. На сильну долю (раз) рука диригента завжди рухається униз.

Танець – мистецтво ритмічних рухів під музику. Основні види танців: *народні, бальні, класичні, сучасні* тощо. Різні види танців можуть поєднуватися у балеті.

Танцювальність – поєднання ознак танцювальної музики: характерних ритмів, пластичності, гнучкості тощо.

Театральне мистецтво – вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії. Основні види театру: *ляльковий, драматичний і музичний* (опера і балет).

Хореографія – мистецтво постановки танцю як послідовності кроків, рухів і фігур. Основні види хореографії: *народний танець, класичний танець, бальний танець, сучасний танець*.

*Микола Рачків.
Дівчина-українка
(портрет)*

Юні друзі!	3

Розділ перший **РІЗНОВИДИ МИСТЕЦТВ**

Розмаїття мистецького світу.	5
Україна	7
Муз. М. Ведмедері, сл. Н. Іванюк	
Народне та авторське, давнє й сучасне	8
Їхав козак за Дунай	9
Українська народна пісня	
Види музичного мистецтва	12
Ой ходить сон	13
Українська народна пісня	
Таємниці вокальної музики	16
Як складається пісенька?	17
Муз. О. Антоняка, сл. А. Орел	
Царина музичних інструментів	20
У кожного свій музичний інструмент	22
Естонська народна пісня	
Мінливий світ мистецтва рухів	24
Чобітки мої червоні	26
Муз. і сл. А. Житкевича	
Види театрального мистецтва	28
Грицю, Грицю, до роботи	30
Українська народна жартівлива пісня	
Сторінка-повторинка	32
Твої мистецькі канікули	33
Види образотворчого мистецтва	34
Осінь, фарбами заграй! (Дикі гуси)	36
Муз. Ю. Воронюка, сл. А. Воронюк	

Графіка – основа малювання	38
Дід Андрій	40
<i>Румунська народна пісня, укр. текст О. Лобової</i>	
Мистецтво «живого писання»	42
Барви рідної землі	44
<i>Муз. О. Злотника, сл. О. Вратарьова</i>	
Об'ємний світ скульптури	46
Семеро гномів	48
<i>Муз. і сл. А. Житкевича</i>	
Декоративно-прикладне мистецтво	50
Бабусяна вишиванка	52
<i>Муз. С. Родька, сл. А. Бінцаровської</i>	
Мистецтво створення споруд	54
Пісня про Новий Рік	56
<i>Музика і слова Н. Май</i>	
Магічне мистецтво кіно	58
Ой, щедрівко	60
<i>Муз. І. Островерхого, сл. В. Кленца</i>	
Сторінки-повторинки	62
Твої мистецькі канікули	64

Розділ другий

МИСТЕЦЬКІ ЖАНРИ

Барви і мелодії зими	66
Падає сніжок	68
<i>Муз. і сл. Н. Май</i>	
«Три кити» музики.	70
Кашалотик	72
<i>Муз. Р. Паулса, сл. І. Рєзника, пер. О. Лобової</i>	
Пісня у звуках і фарбах	74
Не забудь!	75
<i>Муз. і сл. Г. Чубач</i>	

Країна співучих мелодій	78
Чому ведмідь взимку спить	79
Муз. Л. Кніпера, сл. О. Коваленкова	
Країна Чітких Кроків	82
Гей, розвивайся, дуб зелененький	84
Українська народна пісня	
Марші у мистецтві та житті	86
Ми – нащадки козаків	88
Муз. А. Олєйнікової, сл. І. Чайченко	
Країна Загадкових Ритмів	90
Веселі чобітки	93
Муз. А. Філіпенка, сл. Т. Волгіної	
Чарівний світ балету	94
Подоряночка	97
Українська народна пісня	
Магія опери	98
Мама і я	100
Муз. М. Ясакової, сл. О. Янушкевич	
Сторінка-повторинка	102
Твої мистецькі канікули	103
Жанри образотворчого мистецтва	104
Художник	106
Муз. і сл. А. Олєйнікової	
Мистецтво малює пейзаж	108
Зійшов місяць	110
Муз. В. Поповича, сл. Ю. Боршош-Кум'яцького	
Мистецтво малює портрет	112
Дівчинка-Весна	115
Муз. Н. Галабурди, сл. Н. Забіли	
Мистецтво змальовує побут	116
Вийшли в поле косарі	118
Українська народна пісня	

Історичні твори у мистецтві	120
Гей, там на горі Січ іде	122
<i>Українська стрілецька пісня</i>	
Світ тварин у мистецтві	124
Зозуля	126
<i>Польська народна пісня, укр. текст М. Фіненка</i>	
Що таке натюрморт	128
Колискова школі	130
<i>Муз. і сл. О. Лобової</i>	
Сторінки-повторинки	132
Твої мистецькі канікули	134
Сторінки-підказки (словник)	135

**Посилання на малюнки і фото,
використані в підручнику**

Навчальне видання

ЛОБОВА Ольга Володимирівна

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Відповідальний за випуск *Юрій Корбуш*
Художній редактор *Анастасія Ткач*
Комп'ютерна верстка *Анастасія Ткач*
Підготовка QR-кодів *Антон Удовенко*

Підписано до друку 20.05.2020. Формат 70х100/16. Папір офс.
Гарнітура Прагматика. Друк офс. Ум. друк. арк. 11,67.
Обл.-вид.арк. 8,3. Тираж 15 882 пр. Зам. №

Виготовлено згідно із СОУ 18.1-02477019-07:2015
Учбово-видавничий центр «Школяр», 02094, Київ, вул. Сергієнка, 18.
Свідоцтво ДК № 360 від 14.03.2001 р.
Тел.: (044) 599-64-48, 067-209-60-88
www.shkolyar.com.ua
E-mail: shkolyar_info@ukr.net

Віддруковано

Права авторів і видавничі права УВЦ «Школяр» захищені
Законом України (Про авторське право і суміжні права) від 23.12.1993 р.
(зі змінами від 11.07.2001 р.)
Друковане копіювання книжки або її частини, будь-які інші контрафактні видання тягнуть
за собою відповідальність згідно зі ст. 52 цього Закону

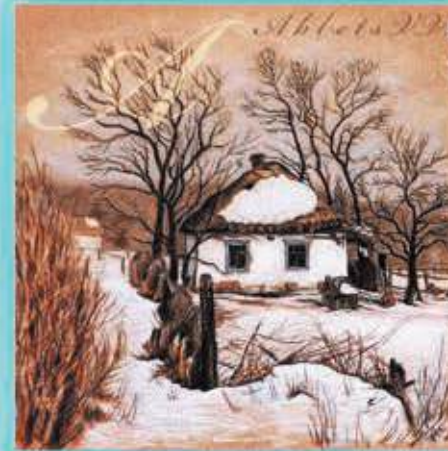
РІЗНОВИДИ МИСТЕЦТВ

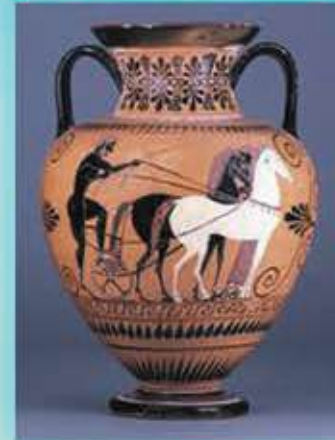
НАРОДНЕ

АВТОРСЬКЕ

ВИДИ
МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА

ГРАФІКА

ВИДИ
ОБРАЗО-
ТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА

ЖИВОПИС

ВОКАЛЬНЕ

ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ

СКУЛЬПТУРА

МИСТЕЦЬКІ ЖАНРИ

ПЕЙЗАЖ

АНІМАЛІСТИЧНИЙ

ПІСНІ

ЖАНРИ
МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА

МАРШІ

НАТЮРМОРТ

ЖАНРИ
ОБРАЗО-
ТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА

ПОРТРЕТ

ТАНЦІ

ПОБУТОВИЙ

ІСТОРИЧНИЙ